

Λεωνίδας Καλλιβρετάκης*

**Η ΟΜΑΔΑ ΤΩΝ «ΙΑΠΩΝΩΝ».
Η ΥΣΤΑΤΗ ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΤΗΣ ΕΚ ΤΩΝ ΕΝΔΟΝ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ
ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ,
ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΤΟ ΚΙΝΗΜΑ ΤΟΥ 1909**

Στο γύρισμα από τον 19ο στον 20ό αιώνα, η Ελλάδα είχε βυθιστεί σε μια πολύπλευρη κρίση, με κυριότερα χρονικά ορόσημα την πτώχευση του 1893 και τον «άτυχη» Ελληνοτουρκικό Πόλεμο του 1897. Η διεθνής θέση της χώρας είχε αποδυναμωθεί, ενώ τα οικονομικά και κοινωνικά προβλήματα συσσωρεύονταν και διαιωνίζονταν οι εγγενείς αδυναμίες του κρατικού μηχανισμού. Το πολιτικό και πολιτειακό σύστημα εξουσίας φαινόταν να οδηγείται σε αδιέξοδο, καθώς τα μεν παραδοσιακά κόμματα είχαν εκπέσει σε ανυποληψία, κυρίως λόγω της αδυναμίας τους να επιφέρουν τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις, στο δε στόχαστρο είχε τεθεί και το Στέμμα, λόγω των αμφιλεγόμενων πρωτοβουλιών του στα όρια των συνταγματικών του προνομίων. Η κρίση των κομμάτων επιτάθηκε μετά την διαδοχική έκλειψη των βασικών πρωταγωνιστών της παρελθούσας εικοσαετίας, του Χαρίλαου Τρικούπη το 1896 και του Θεόδωρου Δηλιγιάννη τα 1905, ενώ στην κρίση αξιοπιστίας του βασιλικού θεσμού είχε συντελέσει και η καταρράκωση του στρατιωτικού κύρους του διαδόχου Κωνσταντίνου ο οποίος, ως αρχιστράτηγος, είχε θεωρηθεί σε μεγάλο βαθμό υπεύθυνος για την ήττα του 1897.

Προϊόν αυτής της πολύπλευρης κρίσης και ταυτόχρονα απόπειρα υπερέκθεσης του αδιεξόδου υπήρξε και η λεγόμενη «ομάδα τῶν Ἰαπώνων». Είναι αξιοσημείωτο καταρχήν πώς ένα τόσο μικρό πολιτικό σχήμα, που έδρα-

* Διευθυντής ερευνών, Ινστιτούτου Ιστορικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών.

σε μόλις για εικοσιτέσσερις μήνες, ουδέποτε συγκρότησε κοιμματικό μηχανισμό, δεν κυκλοφόρησε έντυπο κοιμματικό υλικό και δεν πρόλαβε καν να συμμετάσχει σε εκλογές, άφησε ένα τόσο ευδιάκριτο ιστορικό ίχνος, αναγνωρίσιμο ακόμη και σήμερα στη συλλογική μνήμη.¹

Πρόκειται για μια πολιτική ομάδα που συγκροτήθηκε το φθινόπωρο το 1906 και την αποτελούσαν (κατά ηλικιακή κατάταξη) οι βουλευτές Στέφανος Δραγούμης, Ανδρέας Παναγιωτόπουλος, Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης, Χαράλαμπος Βοζίκης, Εμμανουήλ Ρέπουλης, Δημήτριος Γούναρης και Απόστολος Αλεξανδρής.²

Τόσο η κοινοβουλευτική τους εμπειρία, όσο και η πολιτική τους προέλευση ήταν ποικίλες.³ Ο Δραγούμης είχε εκλεγεί για πρώτη φορά βουλευτής Αττικοβοιωτίας το 1879⁴ και υπήρξε στενός συνεργάτης του Χαρίλαου Τρικούπη, στις κυβερνήσεις του οποίου ανέλαβε δυο φορές το υπουργείο Εξωτερικών (1886, 1892).⁵ Όταν το ορφανό πλέον Τρικουπικό κόμμα περιήλθε υπό την ηγεσία του Γεωργίου Θεοτόκη, ο Δραγούμης απεχώρησε⁶ και έκτοτε συμμετείχε στις εκλογές με δικό του ανεξάρτητο συνδυασμό (τους λεγόμενους «Δραγουμικούς»⁷), διαθέτοντας εκλογική βάση κυρίως

1. Εν μέρει βέβαια και λόγω του «εξωτικού» ονόματος που τους αποδόθηκε.

2. Το 1906 ο Δραγούμης ήταν 64 ετών, ο Παναγιωτόπουλος 55, ο Πρωτοπαπαδάκης 46, ο Βοζίκης 44, ο Ρέπουλης 43, ο Γούναρης 39 και ο Αλεξανδρής 26.

3. Πα τις κατά καιρούς βουλευτικές θητείες τους, βλ. Βουλή των Ελλήνων, *Μητρών Πληρεξουσίων, Γερουσιαστών και Βουλευτών, 1822-1935*, Αθήνα 1986, σ. 88 και 188 (Αλεξανδρής), 96 και 198 (Βοζίκης), 100 και 204 (Γούναρης), 106 και 210 (Δραγούμης), 144 και 256 (Παναγιωτόπουλος), 154 και 268-270 (Πρωτοπαπαδάκης και Ρέπουλης).

4. Βλ. ενδεικτικά εφ. *Εθνικόν Πνεύμα*, 24 Σεπτεμβρίου 1879.

5. Βλ. ΦΕΚ 114 Α', 9 Μαΐου 1886 και 185 Α', 10 Ιουνίου 1892· πρβλ. ενδεικτικά εφ. *Ακρόπολις*, 10 Μαΐου 1886, 11 Ιουνίου 1892· πρβλ. Τρύφων Ευαγγελίδης, *Τα μετά τον Όθωνα: ήτοι ιστορία της μεσοβασιλείας και της βασιλείας Γεωργίου του Α' (1862-1898)*, Αθήνα 1898, σ. 622, 632-633, 687· Αντώνης Μακροδημήτρης, *Οι υπουργοί των εξωτερικών της Ελλάδας 1829-2000*, Αθήνα, 2000, σ. 63-64.

6. Η εκλογή του Θεοτόκη έγινε στις 8 Νοεμβρίου 1898, κατά τη διάρκεια συγκέντρωσης Τρικουπικών βουλευτών, στην οποία δεν συμμετείχε ο Δραγούμης, διαφωνώντας με τον χρόνο και τη μεθόδευση της όλης διαδικασίας· βλ. Ελένη Χουρμούζη, «Η Ελλάδα μετά τον πόλεμο του 1897», *ΙΕΕ*, τ. 14ος, Αθήνα 1977, σ. 166-167· πρβλ. ενδεικτικά εφ. *Σκριπ*, 8 και 9 Νοεμβρίου 1898, εφ. *Εστία, Καιροί, Παλιγγενεσία και Το Άστυ*, 9 Νοεμβρίου 1898.

7. Ο όρος εμφανίστηκε από την πρώτη στιγμή· βλ. ενδεικτικά εφ. *Παλιγγενεσία*, 10 Νοεμβρίου 1898.

στην Αττική,⁸ στις εκλογές του 1906 όμως εξελέγη με τον Θεοτοκικό συνδυασμό.⁹ Ο Παναγιωτόπουλος είχε εκλεγεί ως βουλευτής Αιγιαλείας υπό τον Δηλιγιάννη το 1885 και έκτοτε εκλεγόταν κυρίως ως Δηλιγιαννικός και κάποτε ως ανεξάρτητος (1899, 1906),¹⁰ ενώ είχε αναλάβει και το υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων στην κυβέρνηση Αλέξανδρου Ζαΐμη (1897).¹¹ Ο Βοζίκης είχε εκλεγεί βουλευτής Κυνουρίας ως Δηλιγιαννικός το 1895, ως Ζαΐμικός το 1899 και το 1902,¹² είχε μείνει εκτός Βουλής το 1905, ενώ το 1906 εξελέγη ως Θεοτοκικός.¹³ Ο Ρέπουλης είχε εκλεγεί αρχικά ως ανεξάρτητος βουλευτής Ερμιονίδος το 1899 αλλά έκτοτε προσχώρησε στο Θεοτοκικό κόμμα, υπό τη σημαία του οποίου εξελέγη και το 1906.¹⁴ Ο Πρωτοπαπαδάκης και ο Γούναρης είχαν επίσης εκλεγεί αρχικά ως ανεξάρτητοι βουλευτές Νάξου και Πατρών αντιστοίχως το 1902, αλλά στη συνέχεια προσχώρησαν και αυτοί στο Θεοτοκικό κόμμα, έμειναν εκτός Βουλής το 1905 και επανεξελέγησαν το 1906¹⁵ (ο Γούναρης μάλιστα ως «άνταρτης»

8. Βλ. ενδεικτικά εφ. *Σκριπ*, 13 Δεκεμβρίου 1898, 11 Οκτωβρίου 1902 και 2 Δεκεμβρίου 1905, εφ. *Εμπρός*, 15 Ιανουαρίου 1899 και 9 Νοεμβρίου 1902, εφ. *Ακρόπολις*, 9 Φεβρουαρίου 1899 και 26 Μαρτίου 1906.

9. Βλ. ενδεικτικά εφ. *Εμπρός*, 28 Φεβρουαρίου 1906, εφ. *Ακρόπολις*, 26 και 28 Μαρτίου 1906.

10. Βλ. ενδεικτικά εφ. *Ακρόπολις*, 10 και 12 Απριλίου 1885, 9 Φεβρουαρίου 1899, εφ. *Αθήναι*, 8 Νοεμβρίου 1902, 10 και 28 Μαρτίου 1906, εφ. *Ο Νέος Αιών* Πατρών, 23 Μαρτίου 1906.

11. Βλ. ΦΕΚ 134 Α', 21 Σεπτεμβρίου 1897· Τρύφων Ευαγγελίδης, *ό. π.*, σ. 776· προβλ. ενδεικτικά εφ. *Εμπρός*, 22 Σεπτεμβρίου 1897, εφ. *Ελεύθερον Βήμα*, 14 Ιουνίου 1936.

12. Βλ. Αντώνης Μακρυδημήτρης (επιμ.), *Πρόεδροι της Βουλής, Γερουσίας και Εθνοσυνελεύσεων 1821-2008*, Αθήνα, 2009, σ. 374· προβλ. ενδεικτικά εφ. *Ακρόπολις*, 18 Απριλίου 1895, εφ. *Εμπρός*, 9 Φεβρουαρίου 1899, εφ. *Αθήναι*, 8 Νοεμβρίου 1902.

13. Ως Θεοτοκικός εμφανίζεται στη δημοσίευση των αποτελεσμάτων των εκλογών στον τύπο· βλ. ενδεικτικά εφ. *Εμπρός και Καιροί*, 27 Μαρτίου 1906, εφ. *Αθήναι, Εστία και Σκριπ*, 28 Μαρτίου 1906, εφ. *Ημερησία*, 29 Μαρτίου 1906· συνεπώς δεν κρίνεται ακριβής ο χαρακτηρισμός του ως «ζαΐμικού βουλευτή» (αναφερόμενος στο καλοκαίρι του 1906), σε πρόσφατη έκδοση· βλ. Μαριάννα Χριστοδούλου, *Δημήτριος Γούναρης*, Αθήνα 2017, σ. 72.

14. Βλ. ενδεικτικά εφ. *Ακρόπολις*, 9 Φεβρουαρίου 1899, εφ. *Εμπρός*, 24 Φεβρουαρίου 1899 και εφ. *Αθήναι*, 28 Μαρτίου 1906.

15. Βλ. Αλέξανδρος Οικονόμου, *Πέτρος Πρωτοπαπαδάκης: ένας άνθρωπος και μια εποχή*, Αθήνα 1972, σ. 100-114· Γεώργιος Νιάρχος, *Δημήτριος Γούναρης*, Πάτρα 2016, σ. 32-53· προβλ. ενδεικτικά εφ. *Αθήναι*, 8 Νοεμβρίου 1902 και 27-28 Μαρτίου 1906, εφ. *Ακρόπολις*, 19 Νοεμβρίου 1902, εφ. *Σκριπ*, 20 Νοεμβρίου 1902 και 28 Μαρτίου 1906.

Θεοτοκικός απέναντι στον «ἐπίσημο» κυβερνητικό συνδυασμό¹⁶). Ο Αλεξανδρής εξελέγη για πρώτη φορά το 1906, ως ανεξάρτητος βουλευτής Καρδίτσας.¹⁷

Όλοι ήταν νομικής συγκρότησης, πλην του Πρωτοπαπαδάκη που ήταν πολιτικός μηχανικός. Ο Δραγούμης είχε διατελέσει και δικαστής,¹⁸ προτού εμπλακεί στην πολιτική, ο Ρέπουλης είχε σταδιοδρομήσει ως δημοσιογράφος, κυρίως της *Ακροπόλεως* του Βλάση Γαβριηλίδη,¹⁹ αλλά επίσης του *Άστεως*, της *Εστίας* κ.ά. εφημερίδων, ο Παναγιωτόπουλος είχε ασχοληθεί με το εμπόριο της σταφίδας,²⁰ ενώ ο Πρωτοπαπαδάκης είχε διδάξει στις στρατιωτικές σχολές και στο πολυτεχνείο και είχε εργαστεί στους σιδηροδρόμους, στη διώρυγα της Κορίνθου και στον Δήμο Αθηναίων, ως αρχιμηχανικός.²¹

Ανάμεσά τους ξεχώριζε ο Δημήτριος Γούναρης, ο οποίος ήδη από την πρώτη του εκλογή, το 1902, είχε προκαλέσει ευρύτερο ενδιαφέρον, όχι μόνο εξαιτίας της ρητορικής του δεινότητας,²² αλλά και για τις ρηξικέλευθες του απόψεις σε μια σειρά θεμάτων, με εμφανή στοιχεία κοινωνικής κριτικής. «Τό Κράτος ὄχι μόνον δέν βοηθεῖ τήν ἀνάπτυξιν τῆς κοινωνίας» ανέφερε χαρακτηριστικά σε συνέντευξη του την εποχή εκείνη, «ἀλλά μύρια παρεμ-

16. Ο Γούναρης εξελέγη πρώτος στην Πάτρα μεταξύ δέκα υποψηφίων βουλευτών, συμμετέχοντας στον λεγόμενο συνδυασμό της «Μπαράκας» (Γούναρης, Γεροκωστόπουλος, Γκότσης, Χοϊδάς, Τσερτίδης), ενώ οι έχοντες το επίσημο κυβερνητικό χρίσμα συμμετείχαν στον αντίπαλο συνδυασμό (Ρούφος, Σπηλιωτόπουλος, Κανακάρης, Ζαΐμης, Στριφτόπουλος): βλ. ενδεικτικά εφ. *Ο Νέος Αἰὼν Πατρῶν*, 27, 28 και 29 Μαρτίου 1906, εφ. *Ημερησία και Νεολόγος Πατρῶν*, 29 Μαρτίου 1906· πρβλ. Μαριάννα Χριστοδούλου, *ό. π.*, σ. 62-63.

17. Βλ. ενδεικτικά εφ. *Σκριπ*, 28 Μαρτίου 1906 και εφ. *Αθήνα*, 29 Μαρτίου 1906.

18. Βλ. Αντώνης Μακροδημήτρης, *Οι υπουργοί των εξωτερικών της Ελλάδας, ό. π.*, σ. 63· πρβλ. Γεώργιος Ασπρέας, «Δραγούμης Στέφανος», *Ελευθερουδάκη Σύγχρονος Εγκυκλοπαίδεια*, 3η έκδοση, Αθήνα 1962, τ. 4ος, σ. 742-743.

19. Βλ. Κώστας Σαρδελής, *Βλάσης Γαβριηλίδης 1848-1920: Μέγας αναμορφωτής της ελληνικής δημοσιογραφίας και πνευματικός ηγέτης*, Αθήνα 2005, σ. 114-118· Δημήτριος Π. Ταγκόπουλος, Φιλολογικά πορτραίτα, Αθήνα 1922, 2η έκδοση Αθήνα 1988, σ. 12-25· πρβλ. ενδεικτικά εφ. *Ελεύθερον Βήμα*, 15, 19 και 20 Μαΐου 1924, εφ. *Εμπρός*, 15 και 20 Μαΐου 1924.

20. Βλ. ενδεικτικά εφ. *Εμπρός*, 22 Σεπτεμβρίου 1897.

21. Βλ. ενδεικτικά εφ. *Ακρόπολις*, 28 Νοεμβρίου 1899 και εφ. *Το Άστυ*, 20 Ιουνίου 1900· πρβλ. Αλέξανδρος Οικονόμου, *ό. π.*, σ. 60-62, 70-74, 94-96.

22. Βλ. ενδεικτικά εφ. *Εμπρός*, 26 Απριλίου 1903, 19 Μαΐου 1903 και 6 Φεβρουαρίου 1904, εφ. *Αθήνα και Το Άστυ*, 18 Μαΐου 1903.

βάλλει προσκόμματα εἰς τὴν [...] ἐξέλιξιν τοῦ λαοῦ ἐπὶ τὰ πρόσω. Διαιροῦν τὴν κοινωνίαν εἰς δύο τάξεις, τὴν προνομιούχον ὀλιγαρχίαν, τὴν νεομομένην τοὺς πόρους τοῦ δημοσίου ταμείου καὶ τοὺς στερουμένους τὴν γενναιοτέραν μερίδα ἐκ τοῦ προϊόντος τῆς ἐργασίας των, [...] προκαλεῖ ἀξιοθρήνητον ἀνωμαλίαν ἐν τῇ φυσικῇ διανομῇ τῆς παραγωγῆς τῆς χώρας [...]. Εἰς τὴν ἄμεσον δέ ὑπὸ τῆς κρατούσης ἐκάστοτε πολιτικῆς ὀλιγαρχίας ἐκμετάλλουσιν τῶν ἐργαζομένων τάξεων, προσετέθη [...] καὶ ἕτερα κοινωνικὴ ὀλιγαρχία, χρησιμοποιοῦσα τὰς πολιτικὰς ἐξουσίας πρὸς ἐγκαθίδρυσιν προνομίου θέσεως [...], ἀφαιροῦσα μέγα μέρος τοῦ προϊόντος τοῦ ἰδρώτος τῶν ἐργαζομένων τάξεων», υπογραμμίζοντας ὅτι «ὁ ἐργάτης εἶνε τὸ σπουδαιότερον τοῦ τόπου κεφάλαιον» καὶ πρέπει νὰ προστατευθῆ με νομοθεσία που θα κανονίζει ζητήματα ὅπως οἱ υγιεινὲς συνθήκες ἐργασίας, τὰ ὠράρια, ἡ περίθαλψη, ἡ ἀπαγόρευση τῆς παιδικῆς ἐργασίας κ.ο.κ.²³ Ἐχει ενδιαφέρον ἰσως στο σημεῖο αὐτὸ νὰ σημειωθῆ ἡ παρατήρηση του «ἐν Ἰαπώνοις» συναγωνιστῆ του Γούναρη καὶ κατοπινού ἀντιπάλου τῆς περιόδου

23. Στὴν ἴδια ἐκείνη «προγραμματικῇ» συνέντευξιν, ἀναφέρθηκε ἐπίσης, μεταξύ των ἄλλων, στο ἐκπαιδευτικὸ σύστημα, τὸ ὁποῖο παρομοίασε με «ἐπιφίμυθιωμένον γραδίον» («σχολεῖα ἀφειδῶς διασπείροντα τὴν σχολαστικότητα καὶ τρέποντα τὸν νοῦν τῶν παίδων ἔξω τῆς παρατηρήσεως τῶν πραγμάτων»), τονίζοντας ὅτι «καλὸν εἶνε νὰ γνωρίζουν οἱ παῖδες τὰ τρῶπα τῶν προγόνων, ἀλλὰ καλλίτερον εἶνε νὰ τονοῦνται ὥστε νὰ στήσωσιν ἴδια τρῶπα», προτείνοντας ἡ ἐκπαίδευση νὰ γίνῃ «ὑποχρεωτικὴ καὶ πρακτικὴ» καὶ νὰ χειραφετηθοῦν οἱ διδάσκοντες, ὡς βάση «πάσης ἄλλης μεταρρυθμίσεως»· τόνισε ὅτι ὅλοι οἱ παρῶντες τῆς πολιτικῆς μηχανῆς πρέπει νὰ υποταχθοῦν στὴν «ἀμείλικτον ἀλήθειαν» ὅτι τίποτα δὲν μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθῆ χωρὶς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν υλικῶν πόρων τοῦ τόπου («ὅτι σκοπὸς πάσης αὐτῶν λειτουργίας εἶνε ἡ ἐξυπηρέτησις τῆς παραγωγῆς»): καυτηρίασε τὴν ἀποτυχία ἐμπέδωσης αἰσθήματος ἀσφαλείας («ἀσφάλεια δὲν σημαίνει ἅμα ὡς μοι κλέψουν ἐν πρόβατον καὶ ἀναγγεῖλω τοῦτο εἰς τὴν ἀρχὴν, νὰ δεχθῶ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἀποσπάσματος διὰ νὰ μοῦ φάγῃ ἄλλα τρία πρόβατα»), προτείνοντας τὴ συγκρότησιν τῆς ἀστυνομίας ὡς σώματος αὐτοτελοῦς με πλήρη ἀνεξαρτησία καὶ προσωπικὸ προπαρασκευασμένον θεωρητικὰ καὶ πρακτικὰ γιὰ τὸ ἔργον· χαρακτηρίζε τὴ δικαιοσύνη ὡς «σκοριῶσα μηχανή», προτείνοντας τὴν ἀπλοποίησιν τῶν διαδικασιῶν καὶ τὴν λειτουργίαν «κινήτων πλημμελειοδικαίων» (ὥστε ὁ δικαστὴς νὰ παραμένῃ ἀνεπηρέαστος ἀπὸ «τὰς ταπεινάς τοπικὰς ἐπιρροὰς»): σχολίασε τέλος με μελανά χρώματα τὴ στρατιωτικὴν κατάστασιν τῆς χώρας («ἡ ἐθνικὴ συμφορὰ τοῦ 1897 [...] δὲν εἶνε πόλεμος ἀποτυχῶν, ἀλλ' ἀπλούστατα ἐπίσημος πιστοποίησις ὅτι δὲν εἴμεθα κράτος ἱκανὸν νὰ κάμῃ πόλεμον ἔστω καὶ ἡττώμενον»), προτείνοντας τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ Ἐλβετικοῦ συστήματος, ὡς πλέον κατάλληλον γιὰ νὰ ἐξασφαλιστῆ, χωρὶς μεγάλας δαπάνες, ὅτι τουλάχιστον «ἐν τῇ στιγμῇ τοῦ κινδύνου», ὁ μᾶχιμος πληθυσμὸς θα υπερασπιστῆ τὴν χώρα «οὐχὶ ὡς ἀσύντακτον μπουλούκι», ἀλλὰ ὡς ὁργανωμένος στρατός· βλ. ἐφ. *Ἀκρόπολις*, 12-14 Νοεμβρίου 1902· πρβλ. Μαριάννα Χριστοδοῦλου, *ὁ. π.*, σ. 36-40.

του Διχασμού, Απόστολου Αλεξανδρή: «Αί οικονομικάί ἀρχαί τοῦ Γούναρη ἦσαν βαθέως σοσιαλιστικάι. Δέν ἠγάπα τήν πλουτοκρατίαν καί ὑπεστήριζε δι' ἀπειρών παραδειγμάτων, εἰλημμένων ἀπό τήν ζωήν τῶν παρ' ἡμῶν πλουσίων, ἰδίως τοῦ ἐμποροβιομηχανικοῦ κόσμου, ὅτι ὁ πλοῦτος τῶν ἡτῶ ἀθέμιτος. “Ὅτι μέ κάμνει νά ἐπαναστατῶ”, ἔλεγεν, ‘εἶναι ὅτι ὁ πλοῦτος αὐτός ἐκτῆθη ἀποκλειστικῶς εἰς βάρος τοῦ πτωχοῦ λαοῦ, διά τῆς δημιουργίας βιομηχανίας στηριζομένης μόνον καί μόνον ἐπί τῆς τελωνειακῆς προστασίας. Ἔνεκα τούτου ἡ βαθεῖα μου, κατά τά ἄλλα, ἐκτίμησις εἰς τόν πολιτικόν νοῦν τοῦ Χ. Τρικούπη ἔχει ἀπό πολλοῦ ὑποστή σπουδαίαν μείωσιν. Εἶναι ὁ ἀποκλειστικός δημιουργός ὅλης αὐτῆς τῆς καταστάσεως».²⁴

Ἡ δράση των περισσοτέρων ἀπό τους κατοπινούς «Ἰάπωνες» εἶχε προκαλέσει το δημόσιο ενδιαφέρον κατά την πρώτη σύνοδο της Βουλῆς του 1906 και ο τύπος προέβαλε την κοινοβουλευτική τους δραστηριότητα, κατά κανόνα με θετικά σχόλια.²⁵ Τότε ξεχώρισε και ο νεοεκλεγμένος Αλεξανδρής, με αφορμή κυρίως την παρέμβασή του κατά τη διάρκεια υβριστικών επεισοδίων μεταξύ του Ράλλη αφενός και των Θεοτόκη και Λεβίδη αφετέρου, όταν κάλεσε τους παλαιούς πολιτικούς «νά παύσωσι», εκφράζοντας λύπη και μεταμέλεια διότι έγινε βουλευτής και ομολογώντας, εμμέσως, ότι «οὐδέποτε θά περιέπιπτεν εἰς παράπτωμα παρόμοιον», εἰάν ἤξερε «τό ἄσημον θέαμα, τό ὅποιον τόν ἐπερίμενε».²⁶ Σημειωτέον ὅτι στην ἴδια συνεδρίαση (της 20ης Μαΐου) ἀντέδρασαν ἐπίσης στις προαναφερόμενες σκηνές οι Δραγούμης, Βοζίκης και Παναγιωτόπουλος ἐνῶ, σε ἀντίθεση με τον «ἐκτραχηλισμόν» που προηγήθηκε, οι Γούναρης και Ρέπουλης, «ἐπανέφεραν διά τῶν ἀγορευέσων των τό νομοθετικόν Σῶμα εἰς τήν περιωπήν, εἰς ἣν

24. Βλ. Απόστολος Αλεξανδρής, *Πολιτικά ἀναμνήσεις*, Πάτρα 1947, σ. 13.

25. Βλ. ενδεικτικά εφ. *Αθήναι*, 13, 21 και 25 Μαΐου 1906, εφ. *Εμπρός*, 21 Μαΐου 1906, 4, 6 και 21 Ιουνίου 1906, 6 Ιουλίου 1906, εφ. *Νεολόγος Πατρῶν*, 24-25 Μαΐου 1906, εφ. *Ακρόπολις*, 1, 24 και 25 Ιουλίου 1906, 3 Αυγούστου 1906· πρβλ. Διονύσιος Π. Αλικανιώτης, *Δημήτριος Γούναρης: Μικρή συμβολή στην κατανόηση ενός προδρόμου της εποχής μας*, Αθήνα 1983, σ. 75· Γεώργιος Νιάρχος, *ὁ. π.*, σ. 32-53· Μαριάννα Χριστοδοῦλου, *ὁ. π.*, σ. 63-71.

26. Βλ. το σχετικό εγκωμιαστικό σχόλιο που δημοσιεύθηκε στις 21 Μαΐου 1906 στην εφ. *Εστία*, στο οποίο απευθύνεται «ἕνα μεγάλο εὔγε εἰς τόν κ. Ἀλεξανδρῆν, τόν νεαρόν ἐκ Καρδίτσης βουλευτήν»· πρβλ. Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλῆς της Α' Συνόδου της ΙΗ' Βουλευτικῆς Περιόδου, Αθήνα 1906, σ. 78-79 (το επεισόδιο Θεοτόκη-Ράλλη) και 92-94 (το επεισόδιο Ράλλη-Λεβίδη, με μνεία της παρέμβασης Αλεξανδρῆ).

τοῦτο ὀφείλει πάντοτε νά ἴσεται». ²⁷ Υπήρξε συνεπώς εκείνη την ημέρα μια απρογραμμάτιστη σύμπτωση του συνόλου σχεδόν των στελεχών της μέλλουσας ομάδας.

Είναι ενδεικτικό ότι ο Γαβριηλίδης ανέφερε ήδη τότε ορισμένους από αυτούς ως «διαμαρτυρομένους Θεοτοκικούς», υπονοώντας ότι υπάρχουν και άλλοι και εκτιμώντας ότι «ἐάν συνασπισθοῦν εἰς μία δέσμη καὶ ἐάν προσπαθήσουν νά πυκνώσουν τὰς τάξεις των», θα πετύχουν να δώσουν «νέον τόνον» στις συνεδριάσεις της Βουλῆς και να στρέψουν το κυβερνητικό ἔργο «ἀπό τόν δρόμον τῆς στασιμότητος καὶ τῆς ἀνικανότητος εἰς τόν δρόμον τῆς ἰκανότητος καὶ τῆς ἐργασίας». ²⁸

Η πολιτική τους ομάδα είχε αρχίσει να σχηματίζεται στη διάρκεια του καλοκαιριού του 1906. ²⁹ Τον αρχικό πυρήνα φαίνεται ότι αποτέλεσαν ο Γούναρης με τον Πρωτοπαπαδάκη και κατόπιν προστέθηκαν διαδοχικά ο Ρέπουλης, ο Βοζίκης και ο Παναγιωτόπουλος, ³⁰ ενώ στη συνέχεια προτάθηκε στον Δραγούμη να αναλάβει την ηγεσία. ³¹ «Εὐθύς μετά τήν λήξιν τῶν

27. Βλ. εφ. *Εστία*, ὁ. π.

28. Βλ. εφ. *Ακρόπολις*, 17 Ιουλίου 1906. Πέραν των Ρέπουλη, Γούναρη και Πρωτοπαπαδάκη, στο άρθρο εκείνο αναφερόταν και ο βουλευτής Βόλου Αντώνιος Καρτάλης, που τελικώς όμως δεν προσχώρησε στην ομάδα.

29. Σημειωτέον ότι λίγους μήνες νωρίτερα, τρεις από τους μελλοντικούς «Ἰάπωνες» (οι Βοζίκης, Πρωτοπαπαδάκης και Ρέπουλης) είχαν προσυπογράψει, μαζί με άλλες σαράντα εννέα προσωπικότητες, την προκήρυξη του λεγόμενου «Πολιτικού Συλλόγου» που δημοσιεύθηκε τον Δεκέμβριο του 1905. Στην προκήρυξη εκείνη επισημαινόταν «ἡ ἀπογοήτευσίς ὑπὸ τῆς ὁποίας ἔχει καταληφθῆ τό Ἔθνος διὰ τήν κατάστασιν τῶν πραγμάτων αὐτοῦ», υπογραμμίζοταν ότι «πάντα τὰ νομοθετηθέντα κατὰ περιόδους μέτρα βελτιώσεως ἐναύγησαν καὶ πᾶσαι αἱ ἀγαθαὶ προσπάθειαι συνετριβήσαν καὶ πᾶσα ἀγαθὴ θέλησις ἐκάμθη ὑπὸ τῆς φθοροποιῦ δυνάμεως τῶν κρατούντων πολιτικῶν ὄρων» και προτεινόταν η σύγκληση Ἐθνοσυνέλευσης με αντικείμενο την αναθεώρηση του Συντάγματος «κατὰ τὰς διατάξεις ὅσας ἡ κοινὴ πείρα ὑποδεικνύει ὡς ἀναθεωρητέας». Η πρωτοβουλία εκείνη, στην οποία συμμετείχαν μεταξύ των άλλων επτά πρώην υπουργοί, είκοσι οκτώ βουλευτές και πρώην βουλευτές όλων των αποχωρήσεων, δέκα διευθυντές εφημερίδων, καθώς και ορισμένοι δικηγόροι, εργοστασιαρχες και ἔμποροι, δεν είχε συνέχεια· βλ. ενδεικτικά εφ. *Ακρόπολις*, *Εμπρός* και *Τὸ Ἄστυ*, 7 Δεκεμβρίου 1905· πρβλ. Κώστας Σαρδελῆς, *Βλάσης Γαβριηλίδης 1848-1920: Μέγας αναμορφωτῆς τῆς ἐλληνικῆς δημοσιογραφίας και πνευματικῆς ηγέτης*, Αθήνα 2005, σ. 118-121.

30. Βλ. Μαριάννα Χριστοδούλου, ὁ. π., σ. 72.

31. Βλ. εφ. *Αθήναι*, 19 Οκτωβρίου 1906: «Τὸ κόμμα τοῦτο δέν εἶνε ἄλλο εἰμὴ ἐκεῖνο, ὅπερ πρὸ δύο ἡδὴ μηνῶν ἀνήγγειλαν αἱ Ἰ᾿Αθῆναι ὡς συγκροτούμενον, ἀλλὰ μόνον περὶ τήν ἀνεύρεσιν τοῦ ἀρχηγοῦ διατάζον καὶ μὴ ἀποφασίζον».

ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς»,³² αναφέρει ο τελευταίος, «ἔγκριτοι πολιτευόμενοι μοι ἔκαμνον τὴν τιμὴν νὰ μὲ ἐπισκεφθῶσι κατ' οἶκον πολλάκις καὶ νὰ ἀνταλλάξωσι μετ' ἐμοῦ τὰς γνώμας των περὶ τῆς ἐν γένει καταστάσεως τῆς χώρας. Εἰς τὰς σκέψεις μας ταύτας καὶ τὰς ἀποφάσεις μας εὐρέθημεν κατὰ πάντα σύμφωνοι». ³³ Τελευταίος προσκλήθηκε τον Σεπτέμβριο ο Βενιαμίν της επτάδας Αλεξανδρῆς, με πρωτοβουλία του Βοζίκη.³⁴ Η συμμετοχή του παλαίμαχου Δραγούμη ως επικεφαλῆς της ομάδας εἶχε τότε ξενίσει τον Αλεξανδρῆ, διότι τον θεωρούσε ὅτι ἀνήκε στην «παρελθοῦσαν πολιτική», ἀλλὰ ο Βοζίκης του ἐξήγησε ὅτι, ἀν καὶ μόνος ἐνδεδειγμένος ηγέτης τους ἦταν ο Γούναρης, δὲν εἶχε δεχθεῖ τὴν ἀρχηγία, φοβούμενος μήπως κατηγορηθεῖ γιὰ πρόωρη φιλοδοξία.³⁵

Η δημόσια ἰδρυτική ἐκδήλωση τῆς ομάδας πραγματοποιήθηκε στις 17 Οκτωβρίου 1906, με σχετικές δηλώσεις του Δραγούμη: «Ἐθεωρήσαμεν ὅτι ἡ οἰκονομικὴ κατάσταση τῆς χώρας εἶναι τοιαύτη, ὥστε νὰ παρίσταται ἀνάγκη τῆς λήψεως μέτρων οἰκονομικῶν οὐχὶ ἐμπειρικῶν καὶ προσκαίρων,

32. Η τελευταία συνεδρίαση ἔλαβε χώρα στις 5 Ιουλίου 1906, βλ. *Πρακτικά των Συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς τῆς Α' Συνόδου*, ὁ. π., σ. 585, 678.

33. Βλ. ἐφ. *Ἐμπρός*, 18 Οκτωβρίου 1906· σὲ μεταγενέστερη συνέντευξή του, ὁ Δραγούμη τοποθετεῖ τὴν ἐναρξὴ τῶν συναντήσεων που οδήγησαν στὴ συγκρότηση τῆς ομάδας, «ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐν Ἀγγιᾷ καταστροφὴν», ἡ ὁποία συνέβη στις 31 Ιουλίου 1906 (περὶ τῶν γεγονότων αὐτῶν βλ. στὴ συνέχεια τοῦ παρόντος). Στὸ Ἀρχεῖο Δραγούμη ὑπάρχει μικρὸς ἀριθμὸς τεκμηρίων που ἀναφέρονται στὴν περίοδο ἰδρύσεως τῆς ὑπὸ μελέτῃ πολιτικῆς ομάδας (ASCSA, Ἀρχεῖο Στέφανου Δραγούμη, Ἐνότητα VI, Ὑποφάκελος 156.2, ἔγγραφα 33-45). Δυστυχῶς τὰ Ἀρχεῖα τῆς Γενναδεῖου Βιβλιοθήκης ἐκλείσαν γιὰ τὸ διάστημα ἀπὸ 1 Νοεμβρίου 2017 ἕως 31 Μαΐου 2018 καὶ συνεπῶς δὲν ἦταν προσβάσιμα κατὰ τὴν συγγραφὴ τοῦ παρόντος.

34. Η ἀπορία πὼς ἐπελέγη ὁ 26χρονος καὶ ἀγνωστος Αλεξανδρῆς, ἀπαντήθηκε ἀπὸ τὸν Βοζίκη με τὴν παράθεση δύο πράξεων του: ἀφενὸς τὸ γεγονός ὅτι δὲν εἶχε πτοηθεῖ προκειμένου νὰ εισηγηθεῖ καὶ νὰ ψηφίσει κατὰ τοῦ κύρους τῆς ἐκλογῆς τοῦ Αθανάσιου Μπασιά (προσκειμένου στὸν πρωθυπουργό), ἀν καὶ ἡ δική του ἐκλογὴ δὲν εἶχε ἀκόμη κριθεῖ· ἀφετέρου τὸ προαναφερόμενο «μαστίγωμα» τῶν Θεοτόκη, Ράλλη καὶ Λεβίδη, ὅταν «ὑβρίσθησαν μεταξύ τους χυδαίως» μέσα στὴ Βουλὴ. «Πολιτικῶν χαρακτηριστῶν ἔχει πρό παντός ἀνάγκη ἢ Ἑλλάς» φέρεται νὰ κατέληξε ὁ Βοζίκης, «καὶ τό πολιτικόν σου αὐτό θάρρος δικαίως ἐθαυμάσθη»· βλ. Ἀπόστολος Αλεξανδρῆς, ὁ. π., σ. 6-7· πρβλ. *Πρακτικά των Συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς τῆς Α' Συνόδου*, ὁ. π., σ. 23-25 (τὰ τῆς ἐκλογῆς Μπασιά)· πρβλ. ἐπίσης Μαριάννα Χριστοδούλου, ὁ. π., σ. 73, με παραπομπὴ σὲ ἐπιστολὴ τοῦ Αλεξανδρῆ πρὸς τὸν Δραγούμη τῆς 29 Οκτωβρίου 1906 (Ἀρχεῖο Στ. Δραγούμη, φάκελος 156.2).

35. Βλ. Ἀπόστολος Αλεξανδρῆς, ὁ. π., σ. 5. Τὴν ολοκλήρωση τοῦ σχηματισμοῦ τῆς ομάδας τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1906, ἐπιβεβαιώνει καὶ ὁ Πρωτοπαπαδάκης· βλ. ἐφ. *Πατρίς*, 27 Ιουνίου 1908.

ἀλλά γενικωτέρων καὶ δραστηριωτέρων. Ἐθεωρήσαμεν ἐπίσης ὅτι οἱ ἐξωτερικοὶ κίνδυνοι οὓς διέρχεται ἡ πατρίς ἡμῶν εἶνε μέγιστοι ὥστε νά ἐπιβάλληται ἡ ἄμεσος στρατιωτικὴ παρασκευὴ τῆς χώρας. Πλήν τούτων ὅμως καὶ ἡ Διοίκησις καὶ ἡ Δικαιοσύνη καὶ πάντες οἱ ἄλλοι κλάδοι δημοσίας ὑπηρεσίας ἔχουσιν ἀνάγκην βελτιώσεως. Πρὸς ταῦτα πάντα βεβαίως δέν συντελοῦν τὰ μέχρι τοῦδε γινόμενα. Ἐκρίναμεν ὅθεν ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ χάραξις νέας ὁδοῦ καὶ ἡ ἐγκαινιάσις νέου συστήματος καὶ ἀπεφασίσαμεν ὅπως συνενούμενοι εἰς ὁμάδα ἐργασθῶμεν ἀπὸ κοινοῦ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου».³⁶

Λίγες ἡμέρες αργότερα, ὁ Δραγούμης ἔδωσε καὶ τὴν πρώτη του επίσημη συνέντευξη, τὴν ὁποία πρόβαλε πρωτοσέλιδη ἡ *Ακρόπολις*. Εκεί ὁ επικεφαλῆς τοῦ νέου σχηματισμοῦ ἀνάφερε τὰ πρόσφατα γεγονότα τῆς Αγγιᾶλου³⁷ ὡς τὴν αφορμὴν που ὁριστικοποίησε τὴν ἀπόφαση «τῶν ἀποτελεσάντων

36. Βλ. ἐφ. *Εμπρός*, 18 Οκτωβρίου 1906· πρβλ. Αλέξανδρος Οικονόμου, *ὁ. π.*, σ. 118. Σημειώτεον ὅτι ἡ δημιουργία τῆς ομάδας παρουσιάστηκε ὑπὸ τὴν μορφή ἀνακοίνωσης τοῦ Δραγούμη «πρὸς φίλον τοῦ πολιτευόμενον». Υπάρχουν βέβαιες ἐνδείξεις ὅτι ἡ κίνησις ὑπῆρξε βεβιασμένη, λόγῳ κάποιας δήλωσης τοῦ Γούναρη στὴν Πάτρα τὴν προηγουμένη ἡμέρα, σύμφωνα με τὴν ὁποία «ἀνταλλάσσονται σκέψεις μεταξύ πολιτευομένων περὶ συμπήξεως νέου κόμματος στηριζομένου ἐπὶ νέων ὅλων βάσεων» που θα ἔχει «πρόγραμμα μεταρρυθμιστικόν» κ.τ.λ. Το γεγονός φαίνεται ὅτι κατέλαβε ἐξ ἀπῆνης τὸν Ρέπουλη, τοῦ ὁποίου ἡ συμμετοχὴ ἐτέθη ἐν ἀμφιβόλῳ τὶς πρώτες ἡμέρες ἐνώ, ἐν μέσῳ τῆς συγχύσεως, ἀναφέρθηκαν καὶ ὀνόματα που δὲν ἀνήκαν τελικῶς στὴν ομάδα (ὅπως τῶν βουλευτῶν Δ. Αναστασόπουλου, Α. Παπαγιαννόπουλου καὶ Γ. Μπαλτατζή)· βλ. ἐνδεικτικὰ ἐφ. *Καιροί*, 17 Οκτωβρίου 1906, ἐφ. *Πατρίς*, 17, 18 καὶ 19 Οκτωβρίου 1906, ἐφ. *Ακρόπολις*, 18 Οκτωβρίου 1906, ἐφ. *Αθήνα*, 18 καὶ 19 Οκτωβρίου 1906, ἐφ. *Εμπρός*, 24 Οκτωβρίου 1906.

37. Οἱ διωγμοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, με ἀποκορύφωμα τὸ πογκρόμ που ὁργανώθηκε στὴν Αγγιᾶλο τῆς Ανατολικῆς Ρωμυλίας στὶς 31 Ἰουλίου 1906 καὶ ὁδήγησε στὴ φυγὴ χιλιάδων κατοίκων (αρχετοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους κατέληξαν ὡς πρόσφυγες στὴν Ελλάδα), εἶχαν ξεσηκώσει τὴν ἐλληνικὴ κοινὴ γνώμη τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Σχολιάζοντας τὸν ἀντίτυπο ἐκείνων τῶν γεγονότων, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς προαναφερόμενης συνέντευξίς του, ὁ Δραγούμης τόνισε ὅτι: «ἡ πένθημος ἀλλὰ καὶ μεγαλοπρεπὴς λάμπις τοῦ ἐν Ἀγγιᾶλῳ ἔθνικοῦ ὀλοκαυτώματος διηγήσατο τοὺς ἀμβλυώττοντας ὀφθαλμούς τῶν Ἑλλήνων. Καὶ εἶδομεν πάντες ὅτι ἄκαρπα παρήρχοντο τὰ διδάγματα τῆς ἐν ἔτει 1897 ἀδόξου ἡττῆς· οὐδὲν ἀνορθωτικὸν ἔργον διεκρίνετο μεταξύ τῶν ἐρειπίων μετὰ παρέλευσιν ὀλοκλήρου ὀκταετίας· ἐν ἀσυνταξίᾳ καὶ ἀδυναμίᾳ τοῦ Κράτους τὰ μεγάλα ἔθνη συμφέροντα ἄφιλα καὶ ἀκηδεμόνευτα ἔμενον ἔκθετα εἰς πᾶσαν ἔφοδον καὶ ἐπιβουλὴν». Το ενδιαφέρον τοῦ Δραγούμη γιὰ τὴν ὑπόθεση αὐτὴ πιστοποιεῖται καὶ ἀπὸ τὸ ὑλικὸ τοῦ ἀρχείου του (ASCSA, Ἀρχεῖο Στέφανου Δραγούμη, Ἐνότητα VI, Φάκελοι 185, 186 καὶ 187). Πὰ τα γεγονότα τῆς Αγγιᾶλου βλ. ἐνδεικτικὰ Δράκος Κ. Μαυρομάτης, *Ἡ Αγγιᾶλος μέσα ἀπὸ τὶς φλόγες*, Αθήνα, 1930, σ. 11-40· André Wurfain, *L' échange gréco-bulgare des minorités ethniques*, Παρίσι,

τό ἐπικληθέν τρίτον κόμμα, ἵνα συνασπίσωσι τὰς δυνάμεις καὶ συγκεντρώσωσι τὴν δρᾶσιν αὐτῶν, ὅπως ἐκ τῆς ἐνώσεως ἰσχυρότεροι μετὰ μείζονος θάρρους ἀποδυσθῶσιν εἰς τὸν ὑπὲρ ἀνορθώσεως ἀγῶνα». Διευκρίνισε ὅτι «δὲν ἐσχεδίασαν τὰ πρόσφορα πρὸς εἰσπήδησιν εἰς τὴν ἐξουσίαν» ἀλλὰ, ἀντιθέτως «ἐπιμελῶς ἀπέκλεισαν ἔξω τὸν πειρασμὸν τῶν ὠθοῦντα εἰς ἀκάρπους ἢ ἐπιζημίους ἀνατροπὰς Ὑπουργείων, ἐπ' ἐλπίδι ἀγρευσεως ἀμφιβόλου ἀξίας πλεονεκτημάτων εἰς θολὰ ὕδατα», θέτοντας ὡς στόχο νὰ εργαστοῦν «ἐπ' ἀγαθῷ εἰς μεταρρύθμισιν τῶν ἐν χρήσει κυβερνητικῶν μεθόδων». Μέσα στη Βουλὴ, κατέληξε, «θέλομεν ὑποστηρίξει τὰ ὀρθά, μὴ ἐξετάζοντες ποῖος ὑπέβαλεν τὴν πρότασιν, ἀλλὰ καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ θαρραλέως ἐξ οἰκείας πρωτοβουλίας θέλομεν ὑποβάλλει προτάσεις περὶ παντός ὅ,τι κριθῆ ἐπιβαλλόμενον πρὸς ταχύτεραν καὶ ἀσφαλεστέραν θεραπείαν καὶ ἐπανόρθωσιν».³⁸

Ἡ ἐμφάνιση τοῦ νέου πολιτικοῦ σχηματισμοῦ ἐγένε δεκτὴ με ἀνάμικτα σχόλια τοῦ τύπου, ἀνάλογα βεβαίως καὶ με τὸν κομματικὸ προσανατολισμὸ τῆς κάθε ἐφημερίδας.³⁹ Γενικῶς ὠστόσο, μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ὅτι υπῆρξε μιὰ καταρχὴν στάση ευμενοῦς ἀναμονῆς. «Ἐῖμεθα πάντοτε διάθερμοι θιασῶται τῶν κομμάτων μὲ ἀρχὰς καὶ πρόγραμμα μεταρρυθμιστικὸν καὶ διάφορον ὅλως ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα προσωπικὰ τοιαῦτα», σημείωνε ἐνδεικτικὰ ἡ *Πατρίς*, προσθέτοντας ὅτι «ὁ τόπος διψᾷ σήμερον ἀπὸ μεταρρυθμιστικὰς καὶ ἐξυγιαντικὰς ἰδέας ἐσωτερικῶς καὶ ἀπὸ ὑγιά καὶ δραστηρίαν

1930, σ. 29· Stephan Ladas, *The Exchange of Minorities. Bulgaria, Greece and Turkey*, Νέα Υόρκη, 1932, σ. 157-179· Κωνσταντῖνος Β. Ἐμμανουηλίδης, *Οἱ ἀνθελληνικοὶ διωγμοὶ ἐν Βουλγαρία το 1906. Αἱ τραγικαὶ ἡμέραι τοῦ Ἰουνίου καὶ Ἰουλίου. Το ὀλοκαύτωμα τῆς Ἀγχιάλου τῆ 30ῆ Ἰουλίου 1906*, Ἀθήνα, 1956· Ἀγγελος Γεωμίδης, «Ἱστορικὲς μνημῆς. Ἡ Ἀγχιάλος Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας», *Θρακικὴ Ἐστία Θεσσαλονίκης* 3 (1984), σ. 92-97· Σπυρίδων Σφέτας, «Οἱ ἀνθελληνικοὶ διωγμοὶ ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ρωμυλία κατὰ το 1906 ἐν τῇ πλαίσιον τῆς βουλγαρικῆς κρατικῆς πολιτικῆς», *Βαλκανικὰ Σύμμεικτα*, 5-6 (1993-1994), σ. 75-91· Ἄννα Παναγιωτοπούλου, *Ἡ μετανάστευση τῶν Ἑλλήνων τῆς Βουλγαρίας ἐν τῇ Ἑλλάδι ἐν τῇ ἐπιπέδῳ τοῦ Μεσοπολέμου (1919-1931), βάσει τῆς σύμβασης τοῦ Neuilly*, [διδακτορικὴ διατριβὴ ΑΠΘ], Θεσσαλονίκη 2013, σ. 40-43, 48-49, 106-107, 269.

38. Βλ. ἐφ. *Ἀκρόπολις*, 31 Ὀκτωβρίου 1906.

39. Ἀπαξιωτικὰ, ἐὼς καὶ χλευαστικὰ, υπῆρξαν κυρίως τὰ σχόλια τῶν ἐφημερίδων *Ἀθήναι*, *Τὸ Ἄστυ*, *Ἐμπρός* καὶ *Ἐστία* (τῶν δύο τελευταίων πιο συγκρατημένα στους χαρακτηρισμούς), 20 Ὀκτωβρίου 1906.

ἐξωτερικὴν πολιτικὴν».⁴⁰ Ἡ πλέον ἐνθερμη υποδοχὴ προήλθε ἀπὸ τον Γαβριηλίδη ο οποίος, ἀφού τόνιζε σε πρωτοσέλιδο ἀρθρο της *Ακροπόλεως* ὅτι «τό καθῆκον ἡμῶν εἶνε νά ἐνθαρῦννωμεν πᾶσαν ἀπόπειραν βελτιώσεως τῶν πολιτειακῶν μας πραγμάτων», ἐξέφραζε την πεποίθησή του ὅτι «ἀπό τῆς σήμερον θά ὑπάρχουν ἐπτά τοῦ Ἔθνους ἀντιπρόσωποι οἵτινες θά λέγουν: Κύριοι ἐκλογεῖς μας, ἀδιαφοροῦμεν ἂν θά μᾶς ξαναβγάλετε βουλευτάς ἢ ὄχι! Οὔτε δίδομεν μεγάλην σημασίαν εἰς τό ἂν εἴμεθα Βουλευταί διά νά διορίζωμεν καί νά παύωμεν. Ἡμεῖς ἀλλοιώτικα ἀντιλαμβανόμεθα τό καθῆκον τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ἔθνους. Ὅπως πηγαίνομεν, τό ἔργον μας εἶνε ἔργον βραδείας θανατώσεως τῆς πατρίδος. Θέλομεν νά χωρίσωμεν τούς ἑαυτούς μας ἀπό τούς ἄλλους ἐν συνειδήσει ἢ ἐν ἀσυνειδησίᾳ δημίους. Ὅστις τά αὐτά μεθ' ἡμῶν φρονεῖ, ἄς ἔλθῃ μαζί μας. Ἐγίναμεν πολλοί; Τότε δυνάμεθα νά σώσωμεν τόν μέγαν ἀσθενή. Ἐμείναμε ἑμεῖς καί ἑμεῖς; Θ' ἀποχωρήσωμεν μέ τήν παρηγορίαν ὅτι ἠθελήσαμεν, ἀλλ' ὅτι αἱ δυνάμεις ἡμῶν ἦσαν κατώτεροι τῆς θελήσεώς μας'». ⁴¹ Σε ἀνάλογο πνεῦμα κινούνται και οι στίχοι του Σουρή που δημοσιεύθηκαν τις ἡμέρες ἐκεῖνες:

*«Ἐπειδή καί κόμμα τρίτον στήν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων
λένε πῶς θά ξεφτυρώσῃ τήν Ἑλλάδα νά λυτρώσῃ.
Ἐπειδή καί περμμένουν ἀνυπόμονα τά πλήθη
νά φανῆ κι αὐτό το κόμμα, πού τοσοῦτον ἐθουλλήθη,
ἂν ἀέρας εἶναι φρέσκος ἢ συνίστατ' ἐξ ἀνθρώπων,
πού ποτέ τους γιά ρουσφέτι δέν χολιάζουν καί Ντοβλέτι,
μά ζητοῦν πρός σωτηρίαν νέα μέσα, νέον τρόπον».*⁴²

Ὁ τότε πρωθυπουργός Γεώργιος Θεοτόκης διέρρευσε την ἀντίδρασή του ὑπό τύπον δηλώσεων «εἰς κύκλον Θεοτοκικῶν βουλευτῶν», παρατηρώντας ὅτι «ἀπίθανος μοῦ φαίνεται ἡ σύμπτυξις κόμματος μέ ἀρχηγόν καί ὀπαδούς ἐκείνους, οἵτινες μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης συνεμερίζοντο τάς ἀρχάς ἡμῶν», ἐνώ ἐξέφρασε την πεποίθησή ὅτι «τό ἡμέτερον κόμμα ἔχει καί τά στοιχεῖα καί τήν δύναμιν νά ἐργασθῆ ὑπέρ τῆς Χώρας», καταλήγοντας ὅτι «κοινο-

40. Βλ. ἐφ. *Πατρίς*, 17 Οκτωβρίου 1906.

41. Βλ. ἐφ. *Ακρόπολις*, 19 Οκτωβρίου 1906.

42. Βλ. ἐφ. *Ὁ Ρωμηός*, 21 Οκτωβρίου 1906.

βουλευτικῶς ἐξάλλου, δέν βλέπω συμφέρουσαν τήν ἴδρυσιν τρίτου κόμμα-
τος».⁴³

Τρεῖς εβδομάδες αργότερα, κατά την έναρξη της ἑκτακτης συνόδου της Βουλῆς, στις 11 Νοεμβρίου 1906, η νέα ομάδα πραγματοποίησε και την πρώτη κοινοβουλευτική της εμφάνιση.⁴⁴ Τα μέλη της αρχικά χαρακτηρίζονταν ως «Δραγουμικοί»⁴⁵ (καθώς αντιμετωπίστηκαν ως συνέχεια των υπό τον Δραγούμη προϋπαρχόντων σχημάτων) ἢ «Τριτοκομίτες»⁴⁶ (δηλαδή μέλη του τρίτου κόμματος, πέραν του Θεοτοκικού και του Ραλλικῶς), ἀκόμα και «Ὁρεινοί»⁴⁷ (με αφορμή τις θέσεις που κατέλαβαν στην αἴθουσα του βουλευτηρίου). Ὡς εντευκτήριο χρησιμοποιούσαν το ημιυπόγειο γραφεῖο του Πρωτοπαπαδάκη στο κέντρο της Αθήνας, ἐπί της οδοῦ Λυκαβηττοῦ 10,⁴⁸ το οποίο εἶχαν ἐπονομάσει χιουμοριστικά «Κατακλούμ»,⁴⁹ ἀπό το ὄνομα

43. Βλ. ἐφ. *Αθήναι και Το Ἄστυ*, 20 Οκτωβρίου 1906. Σχετικό εἶναι και το σχόλιο (δια χειρὸς Γαβριηλίδη) σύμφωνα με το οποίο «ἂν ὄχι τό ποσόν, ἀλλά βεβαίως τό ποιόν τῶν ἀποτελεσάντων τήν νέαν πολιτικὴν ομάδα, τήν ὑπό τόν κ. Σ. Δραγούμην, φαίνεται ὅτι ἐτάραξε τοὺς κυβερνητικούς, τῶν ὁποίων οἱ μεγάλοι Βογιάροι εἶχαν τρεξίματα καὶ διαβούλια καὶ τηλεφωνήματα καὶ ὀλίγες ἴντριγκες»· βλ. ἐφ. *Ακρόπολις*, 21 Οκτωβρίου 1906. Την ἴδια ἡμέρα δημοσιεύθηκε και σχετική γελοιογραφία του Θεοτόκη με τη λεξάντα «Βλέπει φρίττων κόμμα τρίτον»· βλ. ἐφ. *Ὁ Ρωμῆς*, 21 Οκτωβρίου 1906.

44. Βλ. ἐνδεικτικά ἐφ. *Καιροί*, 12 Νοεμβρίου 1906. Σημειωτέον ὅτι κατά την πρώτη ψηφοφορία, στις 18 Νοεμβρίου, για την ἐκλογή προέδρου της Βουλῆς, η ομάδα ἐψήφισε λευκό· βλ. ἐφ. *Αθήναι*, 19 Νοεμβρίου 1906.

45. Βλ. ἐνδεικτικά ἐφ. *Ακρόπολις*, 10 και 20 Νοεμβρίου 1906, ἐφ. *Ἐμπρός* 10 και 19 Νοεμβρίου 1906 και 17 Φεβρουαρίου 1907, ἐφ. *Πατρίς*, 18 Νοεμβρίου 1906, ἐφ. *Αθήναι*, 19 και 20 Νοεμβρίου 1906.

46. Βλ. ἐνδεικτικά ἐφ. *Ἐμπρός*, 18 Οκτωβρίου 1906, ἐφ. *Πατρίς*, 19 Οκτωβρίου 1906, ἐφ. *Ακρόπολις*, 20 και 31 Οκτωβρίου 1906, 20 Νοεμβρίου 1906, ἐφ. *Το Ἄστυ*, 23 Οκτωβρίου 1906, ἐφ. *Αθήναι*, 24 Οκτωβρίου 1906.

47. Βλ. ἐνδεικτικά ἐφ. *Καιροί*, 12 Νοεμβρίου 1906. Ἐχει ἐνδιαφέρον να παραθέσουμε στο σημεῖο την υποδοχή που τους ἐπεφύλαξε η ἴδια ἐφημερίδα στο αὐτὸ φύλλο: «Τό ὑπό τόν κ. Δραγούμην εὐάριθμον [κόμμα], καταλαβόν ὠνεῖ τήν θέσιν τοῦ ὄρου, δέν ἔχει προδήλως τήν ἀξίωσιν νά διεκδικήσῃ τήν ἐκτελεστικὴν ἐξουσία. Ἡ φύσις αὐτοῦ καὶ ἡ πολιτικὴ κατάσταση προλέγουσι ὅτι τό κόμμα τοῦτο, διὰ τέ τήν ἀδυναμίαν καὶ πολλὰ ἄλλα μειονεκτήματα, θά διανύσῃ βίον ζωοφύτου· ἀλλά συγχρόνως θά δυνηθῇ, ἂν ἐλαύνεται ὑπό φιλοπάτριδος συνέσεως, νά παράσῃ εἰς τό Ἔθνος ἀξιοσημείωτον ὑπηρεσίαν, προσηλούμενον εἰς τὰ μεγάλα ἐθνικά ζητήματα καὶ ἀγωνιζόμενον ὑπὲρ ἠθικῆς καὶ πολιτικῆς ἀνυψώσεως τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου».

48. Ἀντιστοιχεῖ στην κατοπινὴ διεύθυνση Ἀμερικῆς 14· βλ. Ἀλέξανδρος Οικονόμου, *ὁ. π.*, σ. 114.

49. Βλ. Ἀπόστολος Ἀλεξανδρῆς, *ὁ. π.*, σ. 8.

ενός εφήμερου υπόγειου καμπαρέ που μεσουρανούσε εκείνη την εποχή στην Αθήνα.⁵⁰

Η ομάδα ξεκίνησε αμέσως επίθεση «καθολική και δριμεία, αλλά λίαν εύπρεπή και άληθως έξυψουσα τās συζητήσεις»,⁵¹ κατά της πολιτικής της κυβέρνησης Θεοτόκη. Μεταξύ των μελών, σύμφωνα με τον Αλεξανδρή,⁵² υπήρχε μια καταρχήν κατανομή καθηκόντων, με κάποιες αλληλοεπικαλύψεις: «Ο Δ. Γούναρης είχε αναλάβει τό Οικονομικόν μέρος αυτής,⁵³ κατά τοῦτο συμπληρούμενος ἀπό τόν Πρωτοπαπαδάκην,⁵⁴ ὅστις συχνά ἐλάμβανε ἐπίσης μέρος εἰς τὰ Ἐκπαιδευτικά μετὰ τοῦ Παναγιωτοπούλου,⁵⁵ ὁ Ἐμ.

50. Περί αὐτοῦ βλ. ενδεικτικά εφ. *Εμπρός*, 14 και 22 Ιουλίου 1906, περ. Νουμάς, 23 Ιουλίου 1906.

51. Βλ. Απόστολος Αλεξανδρή, *ό. π.*, σ. 7.

52. Βλ. *ό. π.*

53. Βλ. ενδεικτικά μακρά ἀγόρευση του Γούναρη περὶ του τρόπου κατάρτισης του τελωνειακού δασμολογίου, με παράθεση στατιστικῶν και πρόταση συγκρότησης ειδικῆς επιτροπῆς, «διότι διὰ τοιούτων ἐμβολωμάτων, οὐδέν δύναται νά γίνῃ», καθώς και τη μεταγενέστερη κατάθεση σχετικῆς τροπολογίας ἐπὶ του δασμολογίου βασιζόμενη στο ἀνάλογο ἰταλικό νόμο, η οποία ὡστόσο ἀπορρίπτεται ἀπό την πλειοψηφία, *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλῆς της Ἐκτάκτου Συνόδου της ΙΗ' Βουλευτικῆς Περιόδου*, Αθήνα 1907, σ. 97, 370-372· πρβλ. εφ. *Εμπρός*, 6 Δεκεμβρίου 1906, 17 Φεβρουαρίου 1907. Βλ. ἐπίσης την κατάθεση ἀπό τον ἴδιο ξεχωριστοῦ νομοσχεδίου περὶ μεταναστεύσεως, ἀπέναντι στο ἀντίστοιχο κυβερνητικό, *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλῆς της Ἐκτάκτου Συνόδου, ό. π.*, σ. 714, 722-723· πρβλ. εφ. *Εμπρός*, 9 και 12-13 Ἀπριλίου 1907.

54. Σημειωτέον ὅτι ο Πρωτοπαπαδάκης υπῆρξε και το μόνο μέλος της ομάδας που ἐξελέγη σε διαρκῆ επιτροπή, την ἐπὶ του προϋπολογισμοῦ (με την υποστήριξη και των ψήφων του Ραλλικῶν κόμματος). Παρομιώδης υπῆρξε στα πεπραγμένα ἐκείνης της Βουλῆς η ἐκ μέρους του σύνταξη και κατάθεση της ἐκθεσης της μειοψηφίας για τη χρήση του 1907, ἐκτασης 248 τυπωμένων σελίδων και συνοδευόμενης ἀπό παράρτημα πινάκων· βλ. *Ἐκθεσις της μειοψηφίας της ἐπὶ τον προϋπολογισμοῦ του κράτους επιτροπῆς*, Αθήνα 1907· πρβλ. *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλῆς της Ἐκτάκτου Συνόδου, ό. π.*, σ. 7 και 916· εφ. *Ἀκρόπολις*, 20 Νοεμβρίου 1906 και 26 Μαΐου 1907· εφ. *Ἀθήναι*, 21 Νοεμβρίου 1906· εφ. *Το Ἄστυ*, 26-28 Μαΐου 1907· Ἀλέξανδρος Οικονόμου, *ό. π.*, σ. 118-122.

55. Βλ. ενδεικτικά δριμείες ἀγορεύσεις του Παναγιωτοπούλου υπέρ της προώθησης των εκπαιδευτικῶν νομοσχεδίων, κατά της βιβλιοκαπηλείας των διδακτικῶν βιβλίων και υπέρ της δημοτικῆς ἐκπαίδευσης, εφ. *Εμπρός*, 5 Δεκεμβρίου 1906 και 15 Φεβρουαρίου 1907 (ὅπου και σφοδρῆ ἀντιδία του με τον Ράλλη με ἀφορμῆ την ἐκδοση της Βίβλου στην νεοελληνικῆ γλώσσα, ὅπου τον ψέγει διότι «καί ἄλλοτε ἐξεμεταλλεύθη τό ζήτημα τοῦ Ἐὐαγγελίου διά νά ρίψη τήν Κυβέρνησιν»)· βλ. ὁμως και παρέμβασή του για την ἀνάγκη ἐδικῶν μελετῶν προς πρόληψη των καταστροφῶν ἀπό υπερεκχείλιση των χερμιάρων, εφ. *Εμπρός* 3 Δεκεμβρίου 1906. για τα ἀνωτέρω πρβλ. *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλῆς της Ἐκτάκτου Συνόδου, ό. π.*, σ. 52, 83-85, 349.

Ρέπουλης τά άφορώντα ιδίως τό Ύπουργείον τών Έσωτερικών,⁵⁶ ό Βοζίκης τό Δικαστικόν⁵⁷ και συχνά τά άφορώντα τά ύπόλοιπα πολιτικά Ύπουργεία, έγώ τό Άγροτικόν μέρος⁵⁸ και τό Έκπαιδευτικόν επίσης, ό Δραγούμης είχε τήν Ήξωτερικήν πολιτικήν⁵⁹ εις τήν όποιαν άνεμίχθην και έγώ». Στα σημαντικά νομοσχέδια, «ή όμάς έρρίπτετο εις τόν άγώνα μέ έπίκρισιν όλοκλήρου του κυβερνητικού συστήματος» στον αντίστοιχο τομέα, με αποτέλεσμα η

56. Βλ. ενδεικτικά παρέμβαση του Ρέπουλη για την καθυστέρηση προώθησης του νομοσχεδίου περί μονιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων και επερωτήσεις περί λαθρεμπορίου, καθώς και τη συμμετοχή του στην κατάρτιση του νόμου περί συνταξιοδότησεως σιδηροδρομικών υπαλλήλων, *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλής της Εκτάκτου Συνόδου, ό. π.*, σ. 14, 33, 319· πρβλ. ενδεικτικά εφ. *Εμπρός*, 4 και 11 Φεβρουαρίου 1907. Βλ. επίσης την αγόρευση του περί ανεπαρχειας του Γενικού Λογιστηρίου του οποίου τα βιβλία τηρούνται «άτάκτως» και οι δοσοληψίες του είναι «άληθινός κυκεών», που καταλήγει σε πρόταση σύστασης επιτροπής που θα προτείνει τα «ληπτέα μέτρα», *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλής της Εκτάκτου Συνόδου, ό. π.*, σ. 388· πρβλ. ενδεικτικά εφ. *Εμπρός*, 20 Φεβρουαρίου 1907.

57. Βλ. ενδεικτικά παρεμβάσεις του Βοζίκη για τη διαδικασία μεταθέσεως των δικαστών, για τις εκκρεμείς κατηγορίες κατ' αστυνομικών οργάνων που δεν εκδικάζονται, για την εργασία κρατουμένων στις φυλακές, καταγγελία των εκτρόπων της αστυνομίας, διαμαρτυρία για τη νομοθέτηση από τον υπουργό δικαιοσύνης δια Βασιλικών Διαταγμάτων, καθώς και τη συμμετοχή του στην κατάρτιση του νόμου περί δικηγορικών συλλόγων, *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλής της Εκτάκτου Συνόδου, ό. π.*, σ. 29-30, 44, 246, 331, 460, 539· *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλής της Β' Συνόδου της ΙΗ' Βουλευτικής Περιόδου*, Αθήνα 1907, σ. 55, 91· πρβλ. ενδεικτικά εφ. *Εμπρός*, 2 Φεβρουαρίου 1907, 14 και 22 Μαρτίου 1907, 21 και 29 Νοεμβρίου 1907.

58. Βλ. ενδεικτικά παρέμβαση του Αλεξανδρή υπέρ της φορολογικής απαλλαγής αμπελοκαλλιεργητών που υπέστησαν καταστροφές από τον περονόσπορο, καθώς και την διαμαρτυρία του επί του νομοσχεδίου περί διανομής εθνικών γαιών, βασισμένη σε ανάλογα παραδείγματα από τη Γερμανία και την Ιταλία, *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλής της Εκτάκτου Συνόδου, ό. π.*, σ. 47, 249-250· πρβλ. ενδεικτικά εφ. *Εμπρός*, 2 Φεβρουαρίου 1907.

59. Ο Δραγούμης υπέβαλε στις 22 Νοεμβρίου και την πρώτη επερώτηση της συνόδου, επί ζητημάτων εξωτερικής πολιτικής (Κρήτη, Ρουμανία, Βουλγαρία και Ανατολική Ρωμυλία), συνυπογραφομένη από τους Γούναρη, Παναγιωτόπουλο, Βοζίκη, Πρωτοπαπαδάκη και Αλεξανδρή. Σημαντική εξ άλλου θεωρήθηκε και η ομιλία του επί των εξωτερικών θεμάτων στις 7 Δεκεμβρίου 1906, η οποία εκδόθηκε και σε αυτοτελές φυλλάδιο· βλ. *Αγόρευσις Στεφάνου Ν. Δραγούμη εν τη Βουλή επί των εξωτερικών ζητημάτων κατά την συνεδρίαν της 7ης Δεκεμβρίου 1906*, Αθήνα 1906· βλ. επίσης *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλής της Εκτάκτου Συνόδου, ό. π.*, σ. 13, 99· πρβλ. ενδεικτικά εφ. *Εμπρός*, 23 Νοεμβρίου 1906 και 8 Δεκεμβρίου 1906.

κυβέρνηση να συλλαμβάνεται συχνά ανέτοιμη να αντικρούσει τις κατηγορίες και «εφραίνεται πάντοτε ήττηθείσα».⁶⁰

Αυτό το σύστημα του «αίφνιδιασμοῦ» στάθηκε αφορμή να επονομαστούν «Ίάπωνες τῆς Βουλῆς» (για πρώτη φορά τον Φεβρουάριο του 1907) από τον διευθυντή της εφημερίδας *Ακρόπολις* Βλάση Γαβριηλίδη, που παρομοίασε την τακτική τους με εκείνη των Ιαπώνων στον πρόσφατο τότε Ρωσο-Ιαπωνικό πόλεμο: «Οἱ τριτοκομίται εἶνε ὡς παράτολμοι Ίάπωνες στρατηγοί. Τί θά πῆ κρυφός καί σκοτεινός πόλεμος δέν γνωρίζουν. Τήν παρασκηνιακὴν διπλωματίαν δέν τήν παραδέχονται. Ἀδιάλλακτοι κοινοβουλευτικοί, δέν ἀναγνωρίζουν ἄλλο πεδῖον δράσεως ἔξω ἀπὸ τήν αἴθουσα τοῦ κοινοβουλίου. Ὀχυρωμένοι εἰς τήν ἄκρην ἀριστερὰν τῶν ἐδρῶνων, κατοπτεύουν ἀπὸ ἐκεῖ τὰς κινήσεις τοῦ ἔχθρου, ὅστις εἶνε ἡ συμπολίτευσις, καί ὅταν τὸν βλέπουν σφάλλοντα καί εἰς τήν ἀρμονιωτέραν εἰρήνην, τοῦ κάμνουν ἐξαφνικὴν ἐπίθεσιν, ὀρμητικὴν, ἀπότομην, ἀπροκάλυπτην, κατὰ μέτωπον καί τὸν ζαλίζουν καί τὸν στροβιλίζουν καί τὸν κατατροπώνουν πρὶν ἀκόμη ὁ Κουροπάτιν - Σιμόπουλος⁶¹ πάρη χαμπαράκι, πρὶν προφθάσῃ νά

60. Βλ. λ.χ. την περίπτωση του νομοσχεδίου περί αποξηράνσεως ἐλῶν, το οποίο ο Γούναρης κατήγγειλε ὡς «ἀτελὲς καί ὄλως ἀμελέτητον», υπογραμμίζοντας ὅτι το να προβαίνουν οἱ κυβερνήσεις «εἰς μπαλώματα τῶν ἀναγκῶν τοῦ τόπου» συνιστᾶ «ἀπλήν δημοκοπία» και, με την συνδρομὴ των Πρωτοπαπαδάκη (που κατήγγειλε ὅτι δεν κατατέθηκαν οἱ αιτηθέντες σχετικοὶ φάκελοι), Ρέπουλη (που υποστήριξε ὅτι προσαπαιτῶνται μελέτες), Βοζίκη (που ζήτησε τὴν προσαγωγή των ἀπαραιτητῶν εγγράφων) και Δραγούμη (που υποστήριξε ὅτι «οὐδαμοῦ γίνεται ἡ ἀποξήρανσις τῶν ἐλῶν καθ' ὃν τρόπον ὀρίζει τὸ νομοσχέδιον»), πέτυχε τὴν προσωρινὴ ἀναβολὴ τῆς συζήτησης, που ἀνατράπηκε μόνο ὅταν ἡ κυβέρνηση προκάλεσε ψηφοφορία στην οποία ἔδωσε «χρoιά ψήφου ἐμπιστοσύνης»: *Πρακτικά των Συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς τῆς Ἐκτάκτου Συνόδου, ὁ. π.*, σ. 530-531, 542-543, 561-563· πρβλ. ἐνδεικτικὰ ἐφ. *Ἐμπρός*, 21-24 Μαρτίου 1907· Βλ. ἐπίσης τὴν ἐπίθεση με αφορμὴ τὴν συζήτησι ἐπὶ τῆς Ἑλληνογερμανικῆς συνθήκης περὶ ἐκδόσεως ἐγκληματιῶν, στην οποία ἄσκησε ἔντονη κριτικὴ ὁ Δραγούμης συνεπικουρούμενος ἀπὸ τὸν Βοζίκη, παρασύροντας ἐντέλει και τὸν Ράλλη, με ἀποτέλεσμα να ἐξαναγκαστεῖ ὁ Θεοτόκης να παραδεχθεῖ ὅτι ὑπάρχουν ἀτέλειες και να συναίνεσι στην ἀναβολὴ τῆς ψήφισις τοῦ σχετικοῦ νομοσχεδίου: *Πρακτικά των Συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς τῆς Ἐκτάκτου Συνόδου, ὁ. π.*, σ. 728-729· πρβλ. ἐνδεικτικὰ ἐφ. *Ἐμπρός*, 14 Ἀπριλίου 1907.

61. Ἐννοεῖται ὁ υπουργὸς Οικονομικῶν Ἀνάργυρος Σιμόπουλος, ταυτιζόμενος ἐδῶ με τὸν Ρώσο στρατηγὸ Ἀλεξέι Κουροπάτιν, τοῦ οἰοῦ ἡ ἀνεπάρκεια και, κυρίως, ἡ ἀναποφασιστικὴ ἐπιπέδη, εἶχαν θεωρηθεῖ υπεύθυνες για τὴν ὀπισθοχώρησις ἐπὶ τῆς Ἄπω Ἀνατολῇ· βλ. ἐνδεικτικὰ Committee of Imperial Defense, *Official History, Naval and Military, of the Russo-Japanese War*, Λονδίνο 1920, τ. 3ος, σ. 679-705.

ἀναπτυχθῆ». Κατά τον Γαβριηλίδη ήταν «βίαιοι, ἀχαλίνωτοι, θυελλώδεις εἰς ἐπιθέσεις, ἀποκαλύψεις, τσαλαπατήματα ψευτονομοσχεδίων, κουτσοεπαγγελιών, μωροσοβαροτήτων», ενώ η υπόλοιπη αντιπολίτευση, συγκρινόμενη με αυτούς, ήταν ανύπαρκτη «σκιά».⁶² Από τη στιγμή εκείνη η επωνυμία διαδόθηκε και «μᾶς ἀκολούθησε παντοῦ ἔκτοτε», όπως παρατηρεῖ ο Αλεξανδρής,⁶³ αναφερόμενη στον τύπο,⁶⁴ ἀλλὰ και ἀπὸ τα ἴδια τα μέλη σε δημόσια κείμενα και δηλώσεις.⁶⁵ Ουδέποτε βεβαίως χρησιμοποιήθηκε ἐπισημῶς ἐντὸς τῆς Βουλῆς (ὅπως ἄλλωστε και οὐδενὸς ἄλλου κόμματος τῆν ἐποχὴ ἐκείνη). Η συνήθης ἀναφορὰ του επικεφαλῆς Δραγούμη ἦταν «ἡ μικρὰ ἡμῶν ὀμάς», «οἱ συνεργαζόμενοι φίλοι μου», «ἡ ὀμάς μεθ' ἧς ἔχω τὴν τιμὴν νὰ συνεργάζομαι» κ.ο.κ.⁶⁶

Ὡστόσο σύντομα φάνηκε ὅτι οἱ «Ἰάπωνες», ἀν και τόσο ἱκανοὶ στὴν ἀσκηση κριτικῆς, δὲν διέθεταν, ἢ πάντως δὲν παρουσίαζαν, ἓνα ολοκληρωμένο θετικό πρόγραμμα ἐπὶ τῶν ἐπιδιωκομένων μεταρρυθμίσεων και τῆς ἀκολουθητέας πολιτικῆς «ἐὰν ἡ ὀμάς ἐκαλεῖτο εἰς τὴν ἐξουσίαν», γεγονός που προκαλοῦσε δυσφορία και στο ἐσωτερικό τους.⁶⁷ Ἀκόμη και ο μέντο-

62. Βλ. «Οἱ Ἰάπωνες τῆς Βουλῆς», ἐφ. *Ἀκρόπολις*, 10 Φεβρουαρίου 1907. Αἰξίζει στο σημεῖο αὐτό να ἀναφερθεῖ ἡ παρατήρηση του Gunnar Hering ὅτι Ἰάπωνες «χαρακτήριζαν καί στὴν Τουρκία μὴ ὀμάδα Νεοτούρκων» (*Τὰ πολιτικά κόμματα στὴν Ἑλλάδα 1821-1936*, Ἀθήνα 2004, τ. 2ος, σ. 748). Εἶναι ἀμφίβολο ὠστόσο κατὰ πόσον ο χαρακτήρισμός ἀναφερόταν στὴν περίπτωση ἐκείνη σε μὴ συγκεκριμένη πολιτικὴ ὀμάδα. Στὴν πλέον τεκμηριωμένη ἐκδοχή, πρόκειται για μὴ δήλωση τῶν Νεοτούρκων Ahmed Rıza και Nâzım Bey, κατὰ τὴ διάρκεια συνάντησής τους το 1908 με τὸν Βρετανὸ Ὑπουργὸ Ἐξωτερικῶν Edward Grey, σύμφωνα με τὴν ὁποία ἐυελπιστοῦσαν να γίνῃ ἡ Τουρκία «ἡ Ἰαπωνία τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς» («The Japan of the Near East»). Σε κάθε περίπτωση ὠστόσο, και τὸ περιστατικό αὐτὸ εἰκονογραφεῖ τὴν ευρύτερη ἐντύπωση που εἶχε προκαλέσει τὸ ἰαπωνικό «ὑπόδειγμα» ἐκείνη τὴν ἐποχὴ· βλ. Ahmed Feroz, Marian Kent (ἐκδ.), *The Great Powers and the End of the Ottoman Empire*, Λονδίνο 1984, σ. 12-13· πρβλ. Şükrü Hanioglu, *Preparation for a Revolution: The Young Turks, 1902-1908*, Νέα Ὦρκη 2001, σ. 304· Renee Worringer, «'Sick Man of Europe' or 'Japan of the Near East'?»: Constructing Ottoman Modernity in the Hamidian and Young Turk Eras», *International Journal of Middle Eastern Studies*. 36 (2004), σ. 207-230.

63. Βλ. Ἀπόστολος Αλεξανδρής, ὁ. π., σ. 7-8.

64. Βλ. ἐνδεικτικὰ ἐφ. *Ἐμπρός*, 8 Μαΐου 1907, 8 Νοεμβρίου 1907, 13 Νοεμβρίου 1908, ἐφ. *Σκριπ*, 30 Οκτωβρίου 1907, 2 Ἰουλίου 1908, ἐφ. *Ἐλεύθερον Βῆμα*, 20 Μαΐου 1924.

65. Βλ. ἐνδεικτικὰ δηλώσεις Πρωτοπαπαδάκη και Δραγούμη, ἐφ. *Σκριπ*, 19 Ἀπριλίου 1908· ἐπιστολὴ Ρέπουλη, ἐφ. *Σκριπ*, 30 Ἰουνίου 1908.

66. Βλ. ἐνδεικτικὰ ἐφ. *Σκριπ*, 13 Νοεμβρίου 1908.

67. Βλ. Ἀπόστολος Αλεξανδρής, ὁ. π., σ. 8.

ράς τους Βλάσης Γαβριηλίδης επεσήμανε εξ αρχής ότι έπρεπε να προχωρήσουν «άπό τῆς ἐπικρίσεως καί τοῦ ἐλέγχου εἰς τήν ἐνεργόν πολιτείαν, [...] εἰς τήν ὑψωσιν σημαίας μέ πρόγραμμα νέον καί γενικόν», προκειμένου να προσεταιριστούν «τήν ἑλληνικήν κοινωνίαν, εἰς τήν συνείδησιν τῆς ὁποίας ὠρίμασεν ἡ ἰδέα τῆς μεταβολῆς», ειδάλλως η δράση τους θα παρέμενε άκαρπη.⁶⁸ «Οἱ ἀθάνατοι Ἰάπωνες τί κάνουν;» επανήλθε αναρωτώμενος μερικούς μήνες αργότερα: «Ἐργάζονται φιλοτιμώτατα μέν διά τόν κοινοβουλευτικόν τῆς κυβερνήσεως ἔλεγχον, ἀλλ' οὐδέν πλέον. [...] Τό περιεργον εἶνε ὅτι ὄχι μόνον δέν ἐσκέφθησαν διά κομματικήν δράσιν [...], ἀλλ' οὔτε κατήλθον ὅλοι μαζί νά διατυπώσουν ἕνα πρόγραμμα, διοικητικόν, στρατιωτικόν ἐκπαιδευτικόν, οἰκονομικόν, γεωργικόν, κτηνοτροφικόν, ναυτικόν, δασικόν, δικαστικόν. Αὔριον, ἔάν τυχόν ἤθελον κληθῆ εἰς τήν ἐξουσίαν, δέν θά ἤξευραν ἀπό πού νά καταπιασθοῦν».⁶⁹

Μεταξύ των κορυφαίων στιγμών της ομάδας θεωρεῖται η σφοδρή κοινοβουλευτική μάχη, πρωτοστατούντος του Γούναρη, γύρω από το σταφιδικό ζήτημα,⁷⁰ που παρ' ὀλίγον να οδηγήσει την κυβέρνηση σε απώλεια της εμπιστοσύνης της Βουλῆς στα τέλη του 1907.⁷¹ Η σύγκρουση ξεκίνησε στις 24 Νοεμβρίου όταν, αναφερόμενος στην υπόθεση των χρηματικών εγγυήσεων της εξαγωγῆς της σταφίδας, ο Γούναρης εἶχε ασκήσει «δορυτάτην ἐπίκρισιν» κατά του Σμιόπουλου για ενέργειες γενόμενες «κατά παράβασιν

68. Βλ. εφ. *Ακρόπολις*, 12 Φεβρουαρίου 1907.

69. Βλ. εφ. *Ακρόπολις*, 5 Μαΐου 1907 πρβλ. το σχετικό σχόλιο της Μαριάννας Χριστοδούλου, *ό. π.*, σ. 83: «Υπήρξαν ἔξαιρετικοί στόν κυβερνητικό ἔλεγχον, ὅμως ὑστεροῦσαν στήν προώθηση συγκροτημένων ἀντιπροτάσεων, ὑπό τήν ἔννοια ὅτι τίς γόνιμες προτάσεις πού σποραδικά παρουσίαζαν στή Βουλή δέν τίς ἐνέταξαν σέ ἕνα πρόγραμμα ἑθικῶν μεταρρυθμίσεων μέ σαφή καί συνολική στοχοθεσία».

70. Για τη σταφιδική κρίση που ταλάνιζε την ελληνική γεωργία (και ειδικότερα την εκλογική περιφέρεια του Γούναρη) από τις αρχές της δεκαετίας του 1890, βλ. ενδεικτικά Πέτρος Πιζάνιας, *Οικονομική ιστορία της ελληνικής σταφίδας 1851-1912: Παραγωγή, διεθνῆς αγορά, διαμόρφωση τιμών, κρίση*, Αθήνα 1988· Καίτη Αρώνη-Γσίχλη, *Το σταφιδικό ζήτημα και οι κοινωνικοί αγῶνες: Πελοπόννησος 1893-1905*, Αθήνα 1999· Διονύσιος Τραμπαδώρος, *Το σταφιδικό ζήτημα: Το χρονικό της κρίσης και οι συνέπειές της*, Πάτρα 2012· για μια συνοπτική κριτική προσέγγιση πρβλ. Αλέξης Φραγκιάδης, *Ελληνική οικονομία 19ος-20ός αἰῶνας*, Αθήνα 2007, σ. 87-89.

71. Βλ. ενδεικτικά Βιβλιοθήκη του «Ταχυδρόμου» (εκδ.), *Η ιστορία του Λαϊκού Κόμματος - Δημήτριος Γούναρης*, τ. 1ος, Θεσσαλονίκη 1936, σ. 8-10· Gunnar Hering, *ό. π.*, σ. 748-749· Γεώργιος Νιάρχος, *ό. π.*, σ. 63-65· Μαριάννα Χριστοδούλου, *ό. π.*, σ. 80-83.

ρητῶν διατάξεων τῆς συμβάσεως» με την Προνομιούχο Εταιρεία,⁷² καλώντας τη Βουλή να αποφανθεί ἐπ' αὐτοῦ. Ἡ καταγγελία υιοθετήθηκε καὶ ἀπὸ τον Ράλλη που ἔθεσε ζήτημα ἐμπιστοσύνης πρὸς τον υπουργὸ Οικονομικῶν, ἐλπίζοντας νὰ ἐκμεταλλευθεῖ την ἐναντίον του τελευταίου δυσαρέσκεια ὀρισμένων κυβερνητικῶν βουλευτῶν. Ἀλλὰ ὁ συναγερομὸς γιὰ την συγκέντρωση των ἀπόντων βουλευτῶν τῆς πλειοψηφίας⁷³ καὶ, κυρίως, ἡ μετατροπὴ ἀπὸ τον Θεοτόκη του ἐρωτήματος σε ζήτημα ἐμπιστοσύνης πρὸς την κυβέρνηση, εἶχε ὡς ἀποτέλεσμα ἡ ψηφοφορία νὰ λήξει χωρὶς ἀπώλειες γιὰ την τελευταία.⁷⁴

Ἡ κρίση ἐπανεκάμψε ὁμως δριμύτερη λίγες εβδομάδες ἀργότερα, στις 18 Δεκεμβρίου ὅταν, με ἀφορμὴ καὶ πάλι το σταφιδικὸ, ὁ Γούναρης ἐξαπέλυσε νέα ἐπίθεση κατὰ του Σιμόπουλου, κατηγορώντας τον «ἐπὶ παρανομία», ἐμπαιγμὸ καὶ παρὰβαση των κοινοβουλευτικῶν θεσμῶν, ἐνὸς στα πυρὰ του προστέθηκαν καὶ ἐκεῖνα του Δραγούμη, ὁ ὁποῖος κατήγγειλε την μεν κυβέρνηση ὅτι παίζει «εἰς βάρος τῶν σταφιδικῶν πληθυσμῶν καὶ ἐπ' ὠφελεία τῆς Προνομιούχου Ἑταιρίας», προκειμένου «νὰ χρηματισθῆ ἢ Ἑταιρία μὲ τὸ χρῆμα [...] τὸ συλλεγὲν διὰ τοῦ ἰδρωτὸς τοῦ λαοῦ», τον δε υπουργὸ Οικονομικῶν ὅτι οἱ ἐνέργειές του ἐμπίπτουν στον νόμο περὶ ευθύνης των υπουργῶν. Ἡ πρόταση μομφῆς τῆς ἀντιπολίτευσης κατὰ του υπουργοῦ δεν ἀπέσπασε μεν την πλειοψηφία, υπερψηφίστηκε ἐντούτοις ἀπὸ μερίδα των κυβερνητικῶν βουλευτῶν,⁷⁵ ἐνὸς ἄλλοι ἀποχώρησαν ἀπὸ την αἴθουσα, προκειμένου νὰ ἀποφύγουν νὰ στηρίξουν τον Σιμόπουλο.⁷⁶

72. Ἡ Προνομιούχος Εταιρεία (γνωστὴ καὶ ὡς «Ἐνιαία») εἶχε ἰδρυθεῖ το καλοκαίρι του 1905, στο πλαίσιο των διαδοχικῶν προσπαθειῶν διαχείρισης του σταφιδικοῦ ζητήματος· βλ. ΦΕΚ 135 Α', 17 Ιουλίου 1905, Νόμος 3080 «Περὶ κυρώσεως συμβάσεως περὶ συστάσεως Προνομιούχου Εταιρίας πρὸς προστασίαν τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς ἐμπορίας τῆς σταφίδος».

73. «Πᾶσαι αἱ περὶ ταχύτητος τῶν ἄμαξῶν ἀστυνομικαὶ διατάξεις κατεπατήθησαν ἀπὸ τὴν Κυβερνητικὴν ἀρματοδοσίαν. Εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τῶν Ἀθηνῶν ἀπεστάλησαν ἄμαξαι ἀπὸ ρυτῆρος καὶ ἓνα-ἓνα ἔφεραν εἰς τὴν Βουλὴν τούς κυβερνητικούς βουλευτάς»· βλ. ἐφ. *Ἀθήναι*, 25 Νοεμβρίου 1907.

74. Βλ. *Πρακτικά των Συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς τῆς Β' Συνόδου*, ὁ. π., σ. 79-84· πρβλ. ἐνδεικτικὰ ἐφ. *Ἀθήναι*, *Ἀκρόπολις* καὶ *Ἐμπρός*, 25 Νοεμβρίου 1907.

75. Μεταξὺ των ὁποίων οἱ Ἀγαμέμνων Σλήμαν, Σωτήριος Πολυζώης καὶ Ξενοφῶν Μαυρομμάτης.

76. Βλ. *Πρακτικά των Συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς τῆς Β' Συνόδου*, ὁ. π., σ. 220-225· πρβλ. ἐνδεικτικὰ ἐφ. *Ἀθήναι*, *Ἀκρόπολις*, *Ἐμπρός* καὶ *Καιροί*, 19 Δεκεμβρίου 1907.

Το ρήγμα αυτό στις τάξεις της συμπολίτευσης προκάλεσε κυβερνητική κρίση, η οποία αποσοβήθηκε προσωρινά με το κλείσιμο της Βουλής λόγω Χριστουγέννων, αλλά επανήλθε μετά τις διακοπές.

Στις 22 Ιανουαρίου 1908 ο πρωθυπουργός, επικαλούμενος το γεγονός ότι κατά την τελευταία ψηφοφορία «παρετηρήθη ότι τινά τῶν μελῶν τῆς πλειονοψηφίας ἐψήφισαν ὑπὲρ τῆς προτάσεως ταύτης, ἄλλα δὲ ἀπέσχον τῆς ψηφοφορίας», δημιουργώντας την εντύπωση ἐκφρασης δυσπιστίας προς την κυβέρνηση, αποφάσισε να θέσει ο ἴδιος ζήτημα εμπιστοσύνης, την οποία και εξασφάλισε, ἔστω και με κάποιες ἀπώλειες. Ἦδη ὅμως ο Θεοτόκης εἶχε στη διάθεσή του την παραίτηση Σιμόπουλου, την οποία και ἀνακοίνωσε, εὐθύς μετὰ το πέρας της ψηφοφορίας, κατὰ την οποία η ομάδα των «Ἰαπώνων» εἶχε ἐπιλέξει να ἀπόσχει.⁷⁷ Ἀλλὰ την επομένη ἡμέρα ἐτέθη ἐκ νέου ζήτημα εμπιστοσύνης, αὐτὴ τη φορὰ ἀπὸ τον Ράλλη, ἀπὸ κοινού με τους «Ἰάπωνες». Ζητώντας τον λόγο ο Γούναρης υπογράμμισε ὅτι ο πρωθυπουργός, με τον ὅλο χειρισμό της ὑπόθεσης, «κατήνευγε καίριον τραῦμα κατὰ τῆς ὑπουργικῆς ἀλληλεγγύης» η οποία δεν μπορεῖ παρὰ να εἶναι «ἡ εὐθύνη ὀλοκλήρου τῆς Κυβερνήσεως διὰ πᾶσαν πρᾶξιν ἐπιτελουμένην ὑπὸ τῶν μελῶν αὐτῆς» και κατέληξε στο συμπέρασμα ὅτι τις κυβερνητικὲς ἐνέργειες «δὲν τὰς κανονίζουν τὰ συμφέροντα τοῦ τόπου ἀλλὰ τὰ προσωπικά συμφέροντα καὶ αἱ μετὰξὺ προσώπων σχέσεις». Και αὐτὴ η ψηφοφορία ἔληξε ὑπὲρ της κυβέρνησης, χωρὶς μάλιστα τις προηγούμενες ἀπώλειες ἀπὸ πλευρὰς των βουλευτῶν της συμπολίτευσης.⁷⁸

Με την παραίτηση Σιμόπουλου φάνηκε να στέφεται με ἐπιτυχία η ἐπιθετικὴ τακτικὴ των «Ἰαπώνων» κατὰ τη διάρκεια ἐκείνης της κρίσης· τακτικὴ ὡστόσο που ἐπικρίθηκε ἀπὸ μερίδα του τύπου –και ὄχι μόνο του κυβερνητικού. «Οἱ λεγόμενοι Ἰάπωνες, οἵτινες ἐν ἀρχῇ παρέσχον ἐλπίδας χρηστῆς καὶ πεφωτισμένης Ἀντιπολιτεύσεως», ἀνέφεραν χαρακτηριστικὰ σε κύριο ἀρθρο τους οι *Καιροί*, «ἀπεδείχθησαν σὺν τῷ χρόνῳ φίλαρχοι ἄνθρωποι, ἀσυνειδήτως παλαίοντες κατὰ τῶν Ὑπουργῶν καὶ ἐφαρμόζοντες σύστημα ἀπλῆς ἀνατροπῆς. Ζητοῦν νὰ κρημνίσουν καὶ νὰ δημιουργήσουν σωροὺς

77. Βλ. *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλής της Β' Συνόδου*, ὁ. π., σ. 233-242· πρβλ. ἐνδεικτικὰ ἐφ. *Ἐμπρός*, 23 Ιανουαρίου 1908.

78. Βλ. *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλής της Β' Συνόδου*, ὁ. π., σ. 242-249· πρβλ. ἐνδεικτικὰ ἐφ. *Ἀκρόπολις, Ἐμπρός και Πατρίς*, 24 Ιανουαρίου 1908.

έρειπίων, οὐχί δέ νά ἀνεγείρουν καί νά βελτιώσουν τό κυβερνητικόν οἰκοδόμημα». ⁷⁹

Αλλά και ο ίδιος ο Γαβριηλίδης, αν και εξακολούθησε να υποστηρίζει την ομάδα που πρώτος ανέδειξε από τις στήλες της εφημερίδας του (διότι «ἐπιτέλους, εἶναι οἱ μόνοι ζῶντες, οἱ μόνοι ἀκουόμενοι»⁸⁰), επέκρινε τελικώς την τακτική τους σε εκείνη την περίσταση: «Περί παπλώματος ἐξουσίας ἦτο ὄλος ὁ ἀγών», σχολίασε ο εκδότης της *Ακροπόλεως*: «Ἀλλά πῶς εἰς τοιαύτην εὐτελή ἐκστρατείαν οἱ Ἰάπωνες ἀπετέλεσαν τήν πρωτοπορείαν καί τήν ὀπισθοφυλακίην τοῦ κ. Ράλλης; [...] Καί δέν ἐνόησαν ὅτι τοῦτο κάμνοντες ἐξαντλοῦν διά παντός τό κῦρος των καί τήν φήμην των καί τάς ἐλπίδας πού ἐγέννησαν; [...] Ὁ κ. Ράλλης εἶνε τό κοινοβουλευτικόν παρελθόν ὄλοζώντανον, ἀμείλικτον, ἀδιόρθωτον. [...] Ἐπί σᾶς τοῦς Ἰάπωνας ὁμως ὁ λαός ἐπερίμενε ἄλλην ἀντιπροσωπείαν, ἄλλην διερχομένην τῶν ἀναγκῶν των, ἄλλην ὑποστήριξιν τῶν συμφερόντων των. Ἐπερίμενε νά σᾶς ἴδῃ ὄχι ἀεροβατούντας εἰς τά ψεύδη τῶν εὐθυνῶν, τῆς ἀλληλεγγύης καί τῶν ἄλλων σαχλολογημάτων περί κυβερνητικῆς θεωρίας [...] Ἐπί σᾶς ἐπερίμενε ἀκριβῶς νά ξεσκεπάσετε αὐτήν τήν ἀγυρτίαν, αὐτόν τόν ἀναιδή κομπογιαντισμόν ὁ ὁποῖος κατά μυστικήν σύμβασιν ἀερολογεῖ περί ἀφηρημένων καί μπουρμπουληθροειδῶν πραγμάτων, ἐνῶ ὁ τόπος χάνεται εἰς πτώχεια, εἰς ἔλη, εἰς παρανομίαν ἀπό φυγοδίκους καί ἀπερίγραπτον διοικητικήν βαρβαρότητα καί ἀθλιότητα!». ⁸¹

Από της στιγμῆς εκείνης, ο Γεώργιος Θεοτόκης ξεκίνησε μια συστηματική προσπάθεια προσεταιρισμού των «Ἰαπώνων». Συζητώντας μια των επομένων ημερῶν στο καπνιστήριο της Βουλῆς με τους Γούναρη και Πρωτοπαπαδάκη, φέρεται να τους δήλωσε: «Φίλτατοι κατατροπώσατε διά τῶν ὀμιλιῶν σας ἕνα οἰκονομικόν σύστημα [...]. Τώρα ἔχετε ὑποχρέωσιν νά ἔλθητε εἰς τήν Κυβέρνησιν καί νά ἐφαρμόσητε τό ἰδικόν σας [...]. Εἶμαι πρόθυμος νά σᾶς ἀναθέσω τήν ὑπεύθυνον διαχείρησιν τῆς δημοσιονομικῆς πολιτικῆς. Τά ὑπουργεῖα Ἐσωτερικῶν καί Οἰκονομικῶν εἶναι στήν διάθεσίν σας». ⁸²

79. Βλ. εφ. *Καιροί*, 20 Δεκεμβρίου 1907.

80. Βλ. εφ. *Ακρόπολις*, 19 Δεκεμβρίου 1907.

81. Βλ. εφ. *Ακρόπολις*, 24 Ιανουαρίου 1908.

82. Βλ. Ιωάννης Η. Μαλλώσης, *Η πολιτική ιστορία του Δημητρίου Π. Γούναρη*, τ. 1ος, Αθήνα 1926, σ. 129· πρβλ. Γεώργιος Νιάρχος, *ὁ π.*, σ. 64. Ἐχει ενδιαφέρον να σημειωθεί ἐδῶ ὅτι, προτού καν συγκροτηθεῖ ἡ ομάδα των «Ἰαπώνων», ο Γαβριηλίδης εἶχε διακρίνει στον

Η πρόταση προκάλεσε κύκλο έντονων συζητήσεων μεταξύ των μελών της ομάδας κατά τη διάρκεια της άνοιξης του 1908, με τους Γούναρη και Πρωτοπαπαδάκη να πρωτοστατούν υπέρ της συνεργασίας με την κυβέρνηση και τους Ρέπουλη και Παναγιωτόπουλο να αντιτίθενται, ενώ ο Δραγούμης κράτησε αρχικά μια αμφίροπη στάση, προτού συνταχθεί τελικώς με τους δεύτερους.⁸³ Στο μεταξύ η υπόθεση διέρρευσε στον τύπο, προκαλώντας δεικτικά, κατά κανόνα, σχόλια περί «προθύμως πωλησάντων τάς πολιτικές αρχάς επί τη προσφορᾷ ἐλπίδων χαρτοφυλακίου», «πολιτικής δωροδοκίας πρὸς μεταβολὴν πολιτικῶν φρονημάτων» κ.ο.κ., γεγονός που επέτεινε τις εσωτερικές αντιθέσεις της ομάδας,⁸⁴ μέχρι του σημείου να προοιωνίζεται η διάλυσή της.⁸⁵ Παίρνοντας θέση και ο δημοσιογραφικός τους μέντορας Γαβριηλίδης, παρατήρησε με τη σειρά του ότι «ἐάν θέλετε μόνον Ὑπουργεῖον καὶ παραιτεῖτε τὰς ἀρχάς σας, κανεῖς μὲν δὲν ἤμπορεῖ νὰ σᾶς ἀρνηθῆ ὅτι εἶσθε καλοὶ δι' ὕπουργοι. Ἄλλὰ δὲν εἶσθε πλέον Ἰάπωνες».⁸⁶

Τελικώς ο διεμβολισμός του Θεοτόκη απέδωσε, καταλήγοντας στη διάσπαση της ομάδας, όταν οι Πρωτοπαπαδάκης και Γούναρης απεσιρήσαν τασσόμενοι στην κυβερνητική πλειοψηφία, ο δεύτερος αναλαμβάνοντας ταυτόχρονα το χαρτοφυλάκιο του υπουργείου Οικονομικών, στο πλαίσιο

μεν Πρωτοπαπαδάκη έναν «νέον εὐέλπιν ὕπουργόν τῶν Οἰκονομικῶν», στον δε Γούναρη ένα «πρότυπον μέλλοντος ὕπουροῦ τῶν Ἐσωτερικῶν» βλ. εφ. *Ακρόπολις*, 25 Ιουλίου 1906· πρβλ. Μαριάννα Χριστοδούλου, *ὁ. π.*, σ. 71.

83. Είναι λιγότερο εμφανής η στάση που κράτησαν ο Βοζίκης και ο Αλεξανδρής σε εκείνη τη συγκυρία. Ο Πρωτοπαπαδάκης υποστηρίζει ότι είχαν καταρχήν ταχθεί με την δική τους άποψη (εφ. *Πατρίς*, 26-27 Ιουνίου 1908), αλλά είναι δεδομένο ότι τελικώς παρέμειναν στην ομάδα. Ο ίδιος ο Αλεξανδρής αναφέρει ότι, όταν ανατέθηκε στον Γούναρη το υπουργείο Οικονομικών, αισθάνθηκε «βαρὺ ἠθικόν κτύπημα», λίγο αργότερα, εντούτοις, δέχθηκε την ανάθεση από την κυβέρνηση διπλωματικής αποστολής στην Κωνσταντινούπολη· βλ. Απόστολος Αλεξανδρής, *ὁ. π.*, σ. 14-29.

84. Βλ. εφ. *Αθήναι*, 18-20 Απριλίου 1908· βλ. επίσης ενδεικτικά εφ. *Σκριπ*, 22-23 Μαρτίου 1908, 19 και 21 Απριλίου 1908, 6-7 Μαΐου 1908, εφ. *Εμπρός*, 23 Μαρτίου 1908, εφ. *Πατρίς*, 17-26 Απριλίου 1908, εφ. *Καιροί*, 20-21 και 23 Απριλίου 1908, εφ. *Εστία*, 21-22 Απριλίου 1908, εφ. *Χρόνος*, 21 και 23 Απριλίου 1908, εφ. *Νέον Ἄστυ*, 24, 27 και 29-30 Απριλίου 1908· πρβλ. Αλέξανδρος Οικονόμου, *ὁ. π.*, σ. 127· Gunnar Hering, *ὁ. π.*, σ. 749· Γεώργιος Νιάρχος, *ὁ. π.*, σ. 66-67· Μαριάννα Χριστοδούλου, *ὁ. π.*, σ. 84-88.

85. Βλ. ενδεικτικά εφ. *Πατρίς*, 22 Απριλίου 1908, εφ. *Σκριπ*, 28 Απριλίου 1908.

86. Βλ. εφ. *Ακρόπολις*, 20 Απριλίου 1908.

ενός ευρύτερου ανασχηματισμού στις 21 Ιουνίου 1908.⁸⁷ Επακολούθησε σφοδρή διαμάχη μέσω του τύπου, ιδίως μεταξύ Ρέπουλη και Πρωτοπαπαδάκη, υπό πηχυαίους δημοσιογραφικούς υπέρτιτλους.⁸⁸ Σημειώτεον ότι η *Ακρόπολις* του Γαβριηλίδη δεν αναμίχθηκε δημοσίως στη διαμάχη, τηρώντας μια στάση ευμενούς αναμονής απέναντι στον Γούναρη.⁸⁹

Η τελική δημοσία εκκαθάριση της αντιδικίας έλαβε χώρα κατά τη συζήτηση επί του προϋπολογισμού στη Βουλή, στις 17 Νοεμβρίου 1908, όταν ο Γούναρης δήλωσε ότι «ἐάν εὐρίσκομαι ἐκεῖ πού εὐρίσκομαι σήμερον τό ἔκαμα διότι εἶχον τή γνώμην ὅτι ὁ πολιτευόμενος ἀπάσας τάς δυνάμεις αὐτοῦ δέον νά χρησιμοποιῆ ὑπέρ τῶν συμφερόντων τοῦ τόπου καί ἐάν ἀπεχώρησα ἄλλοτε εἰς τό παρελθόν ἐκ τῆς πτέρυγος ταύτης [: τῆς Θεοτοκικῆς], τό ἔπραξα παρασυρθείς ἀπό μίαν ιδέαν, ἣτις μέ παρέσυρε καί δι' ἣν λυποῦμαι. Εὐθύς ὁμως ὡς συνησθάνθην ὅτι ὅ,τι εἶχα κάμει δέν ἦτο συμφέρον πρὸς τόν τόπον, ἔσπευσα νά ταχθῶ πάλιν παρὰ τό πλευρόν ἐκείνου [: τοῦ Θεοτόκη] παρ' ὃ καί ἤδη παρακάθημαι, χάριν αὐτῶν τούτων τῶν συμφερόντων τοῦ τόπου». «Ἄπορον διατί ὁ κ. Γούναρης ἠθέλησε νά δικαιολογηθῆ διατί κάθηται ἐκεῖ πού κάθηται», αντέτεινε ο Δραγουμής: «Δι' ἐμέ θά ἦτο ἀρκετόν νά εἶπη ὅτι ἐπειδή ἐκεῖ ἐνόμιζεν ὅτι ἠδύνατο νά βελτιώσῃ τά πράγματα τά κοινά προέβη εἰς ὅ,τι προέβη. Αἱ μέθοδοι ἐκείνων πρὸς οὓς καί πάλιν ἐτρέπη ὁ κ. βουλευτής Πατρῶν εἶνε γνωσταί, ἐκείνων οἵτινες ἐννοοῦσι ὀπισθεν τῶν παραπετασμάτων νά κανονίζουσι τά κοινά καί νά μεταβάλλουσι εἰς ράκη τοὺς εὐγενεστέρους πολιτευομένους».⁹⁰

Κατά την έναρξη εκείνης της συνόδου, η πενταμελής πλέον ομάδα, σε

87. Βλ. ΦΕΚ 165 Α', 21 Ιουνίου 1908· βλ. επίσης Αλέξανδρος Οικονόμου, *ὁ π.*, σ. 127· Gunnar Hering, *ὁ π.*, σ. 749· Γεώργιος Νιάρχος, *ὁ π.*, σ. 66· Μαριάννα Χριστοδούλου, *ὁ π.*, σ. 89· πρβλ. ενδεικτικά εφ. *Αθήναι* και *Σκριπ*, 22-23 Ιουνίου 1908.

88. «Ἡ ἀπολογία Γούναρη καί ΣΑΣ - Αὐταποκαλύψεις τῶν αὐτομολησάντων», «Ἀπό τά παρασκήνια τῶν πολιτικῶν μας ἡθῶν», «Ἰάπωνες καί Ἄποστάται», «Ἡ κωμωδία τῶν προτάσεων πρὸς ὑπουργοποίησιν» κ.ο.κ· βλ. ενδεικτικά εφ. *Πατρίς*, 26-27 Ιουνίου 1908, *Αθήναι*, 27-30 Ιουνίου 1908, εφ. *Εστία*, 29 Ιουνίου και 2 Ιουλίου 1908, εφ. *Σκριπ*, 27 και 30 Ιουνίου 1908, 2 και 4 Ιουλίου 1908.

89. Βλ. ενδεικτικά εφ. *Ακρόπολις*, 22-23 Ιουνίου 1908· Μόνη ίσως εξαίρεση αποτελεί το τετράστιχο που δημοσιεύτηκε στο φύλλο της 29 Ιουνίου, με τίτλο «Τοῦ κ. Γούναρη»: «Καινούργια ἀγάπη καί παλιὰ / μέ ζώσανε κι ἡ δύω / μά ἴγώ τή νέα προσιμῶ / πού ἔχει ὕπουργεῖο».

90. Βλ. *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλῆς της Γ' Συνόδου της ΙΗ' Βουλευτικῆς Περιόδου*, Αθήνα 1908, σ. 15· πρβλ. ενδεικτικά εφ. *Ακρόπολις*, *Εμπρός* και *Σκριπ*, 18 Νοεμβρίου 1908.

αντίθεση με την πρακτική της λευκής ψήφου που είχε ακολουθήσει στο παρελθόν, τάχθηκε υπέρ του Ραλλικού υποψηφίου για την προεδρία της Βουλής.⁹¹ Επρόκειτο όμως για το κύκνειο άσμα της, καθώς δεν διαπιστώνεται περαιτέρω ενιαία δράση των μελών της, εντός ή εκτός του κοινοβουλίου.⁹²

Τρεις μήνες αργότερα, τον Φεβρουάριο του 1909, αντιλαμβανόμενος ότι τα ριζοσπαστικά οικονομικά μέτρα που επιχειρούσε να προωθήσει δεν έχαιραν της υποστήριξης του πρωθυπουργού, ο Γούναρης αποφάσισε να παραιτηθεί,⁹³ αποσπώντας με την πράξη του αυτή τα θετικά σχόλια ακόμη και εκείνων που είχαν κατακρίνει την υπουργοποίησή του: «Πρέπει να ομολογηθῆ ὅτι μετά τιμῆς ἀπέρχεται [...], διετήρησε τουλάχιστον τῆς ἀξιοπρεπείας καί τῆς ἐμμονῆς πρὸς τὰ ἔργα του τὴν εὐλάβειαν». «Ἡ παραιτήσις του πρέπει νὰ ἐξαρθῆ ὡς φωτεινὸν δείγμα πολιτικῆς αὐτοπεποιθήσεως, τὴν ὁποίαν μάτην δύναται τις ν' ἀναζητήσῃ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ».⁹⁴ «Ἐγένινεν καὶ αὐτό τό θαῦμα: Ἕλλην πολιτευόμενος ἐπέταξε τό χαρτοφυλάκιον», σημείωνε με τη σειρά του και ο Γαβριηλίδης: «Ὁ κ. Δ. Γούναρης καὶ μόνον μέ τὴν πράξιν του αὐτὴν ἔκαμεν ἱστορίαν εἰς τ' ὄνομά του».⁹⁵

Την επομένη, ο διευθυντής της *Ακροπόλεως* καλούσε τον Πατρινό πολιτικό να μην ταχθεί σε κανένα κόμμα αλλά να τεθεί «ἐπὶ κεφαλῆς τῆς εἰρηνικῆς ἐπαναστάσεως», για να μεταβληθεί το πολίτευμα «ἀπὸ κοινοβουλευ-

91. Ο Δραγούμης δήλωσε ότι η ομάδα «μεθ' ἧς ἔχει τὴν τιμὴν νὰ συνεργάζηται», ενώ δεν συνέπραττε μέχρις εκείνης της στιγμῆς με κανένα από τα άλλα κόμματα, αποφάσισε, λόγω των εξαιρετικών περιστάσεων, να ψηφίσει τον υποψήφιο πρόεδρο της αξιωματικῆς αντιπολίτευσης Κωνσταντῖνο Καραπάνο· βλ. *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλῆς της Γ' Συνόδου*, ὁ. π., σ. 4-5. Η εφ. *Εμπρός* (13 Νοεμβρίου 1908) περιέγραφε τα «λείψανα τῆς Ἰαπωνικῆς φάλαγγος» στη Βουλή, σημειώνοντας «τὴν οἰκτρὰν διάσπασιν τῆς περιδόξου ὁμάδος». «Ἡ Ἑλληνικὴ Ἰαπωνία», ανέφερε από την πλευρά του σε πρωτοσέλιδο ἄρθρο ο Γαβριηλίδης, «ἐσχίσθη, διητέθη, ἔγινε κομμάτια, ἐπολέμησε πρὸς ἑαυτὴν καὶ ὁμως δέν ἐξητιμίσθη. Ἐνα μέρος τοῦ πνεύματος τῆς μετέστη εἰς τὴν Κυβέρνησιν καὶ εἶδομεν τὰς πρώτας ἐκδηλώσεις τῆς εἰς τὸν μεταρρυθμιστικὸν εἰσηγητικὸν λόγον τοῦ Ἰάπωνος ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν. Ἐνα ἄλλο μετέστη εἰς τὸ κόμμα τοῦ κ. Δ. Ράλλη καὶ εὐχόμεθα νὰ ἰδοῦμε καὶ ἀπ' αὐτό ἐμπειρομέναν ἰδίῳ μεταρρυθμιστικοῦ φυράματος ἐκδηλώσεις»· βλ. εφ. *Ακρόπολις*, 19 Νοεμβρίου 1908.

92. Είναι χαρακτηριστικό ότι δεν φέρονται καν να ψηφίζουν ομοιόμορφα σε ορισμένες από τις ονομαστικές ψηφοφορίες της Βουλῆς· βλ. *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλῆς της Γ' Συνόδου*, ὁ. π., σ. 278-281, 327-330, 354-357, 509-511.

93. Βλ. ΦΕΚ 40 Α', 14 Φεβρουαρίου 1909· *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλῆς της Γ' Συνόδου*, ὁ. π., σ. 346-347· πρβλ. Αλέξανδρος Οικονόμου, ὁ. π., σ. 130-132· Gunnar Hering, ὁ. π., σ. 749· Γεώργιος Νιάρχος, ὁ. π., σ. 69-72· Μαριάννα Χριστοδούλου, ὁ. π., σ. 90-102.

94. Βλ. αντίστοιχα εφ. *Αθήναι και Εμπρός*, 15 Φεβρουαρίου 1909.

95. Βλ. εφ. *Ακρόπολις*, 15 Φεβρουαρίου 1909.

τικό και ὀλιγαρχικό και κατεργάρικο [...] εἰς ὅσον τό δυνατόν λαϊκώτερον», προκειμένου να πάψουν «ὑπό τήν σκιάν τοῦ Ἄνευθύνου, νά παχύνωνται ὡς καπόνια αἱ ἐπιχειρηματικά κλίκαι και αἱ πολιτικά συμμορίαί, ὁ δέ λαός νά πεινᾷ, νά δουλεύῃ, ἀπό τούς ἀστυνόμους και τούς ἀξιωματικούς, νά ληστεύεται ἀπό τούς φυγοδίκους, τούς εἰσπράκτορας, τούς εἰρηνοδίκας και τούς ἀποσπασματάρχας».⁹⁶ Ἢδη ὁμως ἡ ευκαιρία εἶχε παρέλθει, ἡ ομάδα των «Ἰαπώνων» εἶχε παύσει νά υφίσταται⁹⁷ και ὁ παραιτηθεῖς υπουργός, μακράν του νά ανταποκριθεῖ στους ρηξικέλευθους οραματισμούς του εφημεριδογράφου, προτίμησε νά παραμείνει στα βουλευτικά ἔδρανα τῆς συμπολίτευσης και μάλιστα σε μεγάλο βαθμό σιωπηλός, κατά τους ἐπόμενους θεελλώδεις μήνες του σωτήριου ἔτους 1909.

Ἐκ των υστέρων ἔχει εκτιμηθεῖ (μάλλον καθ' υπερβολήν) ἀπό κάποιους ὅτι, εἰν εἶχε ἀνθέξει στην διεισδυτική ἀντεπίθεση «τῶν Σειρήνων τοῦ παλαιοκομματισμοῦ», ἀντί νά διασπαστεῖ και ἐν τέλει νά διαλυθεῖ τόσο ἀδοξα, ἡ ομάδα ἐκεῖνη θα μπορούσε νά καταστεῖ ἐνδεχομένως ὁ πολιτικός φορέας του ἀναγεννητικοῦ ἐγχειρήματος το ὁποῖο λίγους μήνες ἀργότερα, με τῆ μεσολάβηση του κινήματος του Γουδή, ἐμελλε τελικῶς νά ἐκφραστεῖ ἀπό τον Ἐλευθέριο Βενιζέλο.⁹⁸ Ἡ Μαριάννα Χριστοδοῦλου, υιοθετεῖ τον χαρακτηρισμό «πρόπλασμα τῆς ἀνόρθωσης» που προσδίδει στην ομάδα ὁ Θανάσης Διαμαντόπουλος, «ὑπό τήν ἔννοια ὅτι εἰσηγήθηκε κάποιες ριζοσπαστικές προτάσεις και 'σχηματοποίησε' σέ ἀντιπολιτευτικό λόγο τῆ γενική δυσἀρεσκεία γιά τήν πολιτεία τῶν παλαιῶν κομμάτων», προσθέτοντας ὁμως ὅτι παρέμειναν τελικῶς «ἕνας ὄμιλος ἔξυπνων, φιλόδοξων και μορφωμένων πολιτικῶν» χωρίς νά μετεξελιχθῶν σε ἕναν πολιτικό μηχανισμό με ευρεία λαϊκή υποστήριξη ἢ κομματική οργάνωση.⁹⁹ Σε κάθε περίπτωση ὁμως, μπορεῖ νά

96. Βλ. ἐφ. *Ἀκρόπολις*, 16 Φεβρουαρίου 1909.

97. Βλ. ἐνδεικτικές μνείες στον «ἐκ τῶν πάλαι ποτέ Ἰαπώνων κ. Βοζίκη», ἢ περὶ του «πρώην Ἰαπωνικοῦ στρατοπέδου», ἐφ. *Ἐμπρός*, 6 και 12 Μαΐου 1909.

98. Βλ. ἐνδεικτικά τον ἰσχυρισμό του ἀνώνυμου συγγραφέα του 1936: «Οἱ ἀγῶνες του 'κόμματος τῶν Ἰαπώνων' συνεχιζόμενοι ἐναντίον τῆς σαπίλας και τῆς κακῆς διοικήσεως, ἤξῆσαν τό μεταρρυθμιστικόν ρεῦμα. Καί θά ἤρκει μιά ζωηρά κίνησις διά νά συντελεσθῇ τό 1909 παρὰ τῆ λαῶ, ἐκείνο τό ὁποῖον εἶδομεν συντελούμενον μετὰ τήν ψευδή στρατιωτικὴν στάσιν τοῦ Γουδή, ἢ ὁποῖα εἶναι γνωστόν ὅτι κατίσχυεν ἐκμεταλλευθεῖσα τό λαϊκόν ρεῦμα τό ὁποῖον προεκλήθη ἐκ τῶν σθεναρῶν ἀγῶνων τῆς Ἰαπωνικῆς Ὀμάδος». Βιβλιοθήκη του «Ταχυδρόμου» (ἐκδ.), *Ἡ ἱστορία του Λαϊκοῦ Κόμματος - Δημήτριος Γούναρης, ὁ. π.*, σ. 8.

99. Βλ. Μαριάννα Χριστοδοῦλου, ὁ. π., σ. 83-84· πρβλ. Θανάσης Διαμαντόπουλος, *Οἱ πολιτικές δυνάμεις τῆς Βενιζελικής περιόδου*, τ. 1ος, Ἀθήνα - Κομοτηνὴ 1985, σ. 26-28.

ειπωθεί ότι το «Ιαπωνικό» εγχείρημα υπήρξε η τελευταία απόπειρα να αντιμετωπιστεί η υποβόσκουσα κρίση εντός του υπάρχοντος πολιτικού συστήματος, που όπως φάνηκε όμως δεν είχε περιθώρια να ευοδωθεί.

Έχει σημασία, εκτιμώ, να αναφερθεί στο σημείο αυτό η πληροφορία ότι, τους πρώτους μήνες μετά το κίνημα της 15ης Αυγούστου 1909, ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος είχε έλθει καταρχήν σε επαφή με τον Γούναρη και τον Πρωτοπαπαδάκη, προτείνοντάς τους να συγκροτήσουν κυβέρνηση με στόχο την πολιτική εφαρμογή του «ανορθωτικού» του προγράμματος. Σημειώτεον ότι η επικοινωνία αυτή τοποθετείται σε μια στιγμή που ο Βενιζέλος δεν είχε ακόμη κάνει την εμφάνισή του στο ελληνικό πολιτικό πεδίο.¹⁰⁰ Το γεγονός δεν έχει τεκμηριωθεί επαρκώς αλλά, στο βαθμό που ισχύει (έστω και ως φήμη), υποδηλώνει ότι δεν είχε τελείως σβήσει η ευμενής εντύπωση περί των «Ίαπωνων», ως φορέα μεταρρυθμιστικών ιδεών. «Ήμεϊς δέν ζητοῦμεν τίποτα ἄλλο παρὰ τήν ἐφαρμογήν τοῦ προγράμματός σας», υποτίθεται ότι είπαν στον Γούναρη οι στρατιωτικοί, αλλά εκείνος φέρεται να αρνήθηκε, λέγοντας «πρέπει νά ἔλθω διά τοῦ λαοῦ», μη επιθυμώντας να κυβερνήσει «ὑπό τήν ὑπόδειξιν λογῶν».¹⁰¹ Ο Βενιζέλος φάνηκε τελικώς ικανότερος να λύσει το δίλημμα αυτό, χειριζόμενος επιδέξια την υποστήριξη των στρατιωτικών, προτού τους παραμερίσει εδραιώνοντας το εκσυγχρο-

100. Η πρώτη επαφή του Βενιζέλου (ο οποίος ήταν τότε μέλος της κυβέρνησης της Κρήτης) με την ηγεσία του Στρατιωτικού Συνδέσμου έγινε στα τέλη Δεκεμβρίου 1909· βλ. προχείως Λεωνίδας Καλλιβερέτακης, «Η πορεία προς τήν Ένωση», Θάνος Βερέμης, Ηλίας Νικολακόπουλος (επιμ.), *Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η εποχή του*, Αθήνα 2005, σ. 64· Βασίλειος Τσίχλης, *Το κίνημα του Γουδή και ο Ελευθέριος Βενιζέλος*, Αθήνα 2007, σ. 241-245· Αλέξανδρος Οικονόμου, *ό. π.*, σ. 144.

101. Η ρητή περιγραφή του περιστατικού προέρχεται από τον πρώτο βιογράφο του Γούναρη Ιωάννη Η. Μαλλώση, *Η πολιτική ιστορία του Δημητρίου Π. Γούναρη*, τ. 1ος, Αθήνα 1926, σ. 199-200· πρβλ. ενδεικτικά Αλέξανδρος Οικονόμου, *ό. π.*, σ. 142· Βίκτωρ Παπακοσμάς, *Ο στρατός στην πολιτική ζωή της Ελλάδος: Το πραξικόπημα του 1909 και οι επιπτώσεις του μέχρι σήμερα*, Αθήνα 1981, σ. 288· Γεώργιος Νιάρχος, *ό. π.*, σ. 77-80· Μαριάννα Χριστοδούλου, *ό. π.*, σ. 71. Νωρίτερα είχαν υπάρξει δημοσιεύματα, στα οποία αναφέρονταν ποιήματα σεναρία εκείνης της φημολογούμενης επαφής· βλ. ενδεικτικά εφ. *Αθήναι*, *Εμπρός*, και *Σκριπ*, 15 Οκτωβρίου 1909 περ. Νουμάς, 7 Μαρτίου 1915. Ο επικεφαλής του Στρατιωτικού Συνδέσμου, πάντως, διαφενδεί ρητά το γεγονός στα εκδοθέντα post mortem απομνημονεύματά του, τα οποία κυκλοφόρησαν ένα χρόνο πριν από το βιβλίο του Μαλλώση· βλ. Νικόλαος Ζορμπάς, *Απομνημονεύματα ή πληροφορία περί των συμβάντων κατά τη διάρκεια της Επαναστάσεως της 15ης Αυγούστου 1909*, Αθήνα 1925, σ. 49-50.

στικό αίτημα μέσω της λαϊκής εντολής.¹⁰² Αντιθέτως στον Γούναρη έλαχε η αντινομία, ενώ είχε εμφανιστεί στην πολιτική ως ανατρεπτικός ανακαινιστής, να αναδειχθεί στην πορεία ως ο κυριότερος σημαιοφόρος του συντηρητισμού.

Η εκτίμηση ότι οι «Ίάπωνες» υπήρξαν σε κάθε περίπτωση ομάδα επιλέκτων, προκύπτει εκ των πραγμάτων και από την κατοπινή πορεία ενός εκάστου. Τρεις από αυτούς διετέλεσαν στη συνέχεια πρωθυπουργοί και όλοι ανέλαβαν σημαντικά υπουργεία τα επόμενα χρόνια. Έχει ενδιαφέρον ότι οι εξελίξεις μετά το κίνημα οδήγησαν τον Ιανουάριο του 1910 στη συγκρότηση μεταβατικής κυβέρνησης υπό τον παλιό ηγέτη των «Ίαπώνων» Στέφανο Δραγούμη, με τη συμμετοχή και του άλλοτε μέλους της ομάδας Ανδρέα Παναγιωτόπουλου ως υπουργού Παιδείας,¹⁰³ ενώ είχε συζητηθεί τότε το ενδεχόμενο να αναλάβει και ο Γούναρης το υπουργείο Οικονομικών.¹⁰⁴ Αλλά οι «Ίάπωνες» ήταν παρόντες και στην πρώτη κυβέρνηση Βενιζέλου που συγκροτήθηκε λίγους μήνες αργότερα, τον Οκτώβριο του 1910, με τον Εμμανουήλ Ρέπουλη στο υπουργείο Εσωτερικών και τον Απόστολο Αλεξανδρή στο υπουργείο Παιδείας.¹⁰⁵

Στην περίοδο του Διχασμού, οι Ρέπουλης και Αλεξανδρής τάχθηκαν από την πρώτη στιγμή στο πλευρό του Βενιζέλου,¹⁰⁶ ενώ οι Δραγούμης, Παναγιωτόπουλος, Βοζίκης, Γούναρης και Πρωτοπαπαδάκης υποστήρι-

102. Βλ. και σχετική εκτίμηση του Ρέπουλη, όπως την αναφέρει ο Αλεξανδρής, μετά την πρώτη συνάντησή τους με τον Βενιζέλο, τον Δεκέμβριο του 1909: «Νομίζω ότι ο Βενιζέλος δέν θέλει νά ἔλθῃ ἐπὶ τῶν πτερυγῶν τῆς ἐπαναστάσεως, ἄν ὁμως ὁ λάος τόν ἐψήφισε τότε θά ἔσπευδεν ἄνευ ἀντιλογίας». Απόστολος Αλεξανδρής, *ὁ. π.*, σ. 37-38.

103. Βλ. ΦΕΚ 28 Α', 18 Ιανουαρίου 1910· Αλέξανδρος Οικονόμου, *ὁ. π.*, σ. 145-146· πρβλ. ενδεικτικά εφ. *Αθήναι, Ακρόπολις, Εμπρός και Σκριπ*, 18 Ιανουαρίου 1910. Την επιλογή Δραγούμη υπέδειξε στον Στρατιωτικό Σύνδεσμο ο Βενιζέλος· βλ. Γεώργιος Ασπρέας, *Πολιτική ιστορία της νεωτέρας Ελλάδος 1821-1928*, Αθήνα 1930, τ. 3Α, σ. 149-151.

104. Βλ. *Επανάστασις 1909: Το Αρχεῖον του Στρατιωτικού Συνδέσμου*, Αθήνα [1972], σ. 21-22, όπως παρατίθεται από τη Μαριάννα Χριστοδούλου, *ὁ. π.*, σ. 109.

105. Βλ. ΦΕΚ 313 Α', 6 Οκτωβρίου 1910· *Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Διπλής Αναθεωρητικής Βουλής*, Αθήνα 1910, σ. 83· πρβλ. Αλέξανδρος Οικονόμου, *ὁ. π.*, σ. 151.

106. Ο Ρέπουλης ανέλαβε στις κυβερνήσεις Βενιζέλου τα υπουργεία Οικονομικών (1915) και Εσωτερικών (1917), προτού αναβαθμιστεί σε αντιπρόεδρο της κυβέρνησης (1918-1920)· βλ. ΦΕΚ 272 Α', 10 Αυγούστου 1915, 111 Α', 14 Ιουνίου 1917 και 254 Α', 4 Νοεμβρίου 1920. Ο Αλεξανδρής στάλθηκε ως εκπρόσωπος της Προσωρινής Κυβέρνησης Θεσσαλονίκης στην Ιταλία (1916) και κατόπιν πρεσβευτής στην Ελβετία (1917)· βλ. Απόστολος Αλεξανδρής, *ὁ. π.*, σ. 56-62· πρβλ. ενδεικτικά εφ. *Μακεδονία*, 16 Οκτωβρίου 1916, 25 Φεβρουαρίου 1918 και εφ. *Εμπρός*, 24 Ιανουαρίου 1917.

ξαν τον Κωνσταντίνο,¹⁰⁷ με μοιραίες συνέπειες για τους δύο τελευταίους, οι οποίοι εκτελέστηκαν κριθέντες ως υπεύθυνοι της Μικρασιατικής καταστροφής.¹⁰⁸ Η αποκορύφωση της αντίστιξης των πρώην συναγωνιστών εκ-

107. Ο Δραγούμης ανέλαβε το υπουργείο Οικονομικών στις κυβερνήσεις Αλέξανδρου Ζαΐμη (1915) και Στέφανου Σκουλούδη (1915-1916): ο Βοζίκης συμμετείχε ως υπουργός Παιδείας (1915) και Επισιτισμού (1921) στις κυβερνήσεις Γούναρη και υπουργός άνευ χαρτοφυλακίου στην κυβέρνηση Νικόλαου Καλογερόπουλου (1921), ενώ διορίστηκε υπουργός γενικός διοικητής Θράκης στην κυβέρνηση Πρωτοπαπαδάκη (1922): ο Γούναρης ανέλαβε στο διάστημα του Διχασμού τρεις φορές την πρωθυπουργία (1915, 1921 και 1922), ενώ συμμετείχε ως υπουργός Εσωτερικών στις κυβερνήσεις Αλέξανδρου Ζαΐμη (1915) και Στέφανου Σκουλούδη (1915-1916), Στρατιωτικών στις κυβερνήσεις Δημητρίου Ράλλη (1920) και Νικόλαου Καλογερόπουλου (1921) και Δικαιοσύνης στην κυβέρνηση Πρωτοπαπαδάκη (1922): ο Πρωτοπαπαδάκης ανέλαβε κατά διαστήματα τα υπουργεία Οικονομικών (1915, 1921, 1922) και Επισιτισμού (1921, 1922) στις κυβερνήσεις Γούναρη και Νικόλαου Καλογερόπουλου και εντέλει την πρωθυπουργία (1922): βλ. ΦΕΚ 82 Α', 25 Φεβρουαρίου 1915, 332 Α', 24 Σεπτεμβρίου 1915, 396 Α', 25 Οκτωβρίου 1915, 254 Α', 4 Νοεμβρίου 1920, 12 Α', 24 Ιανουαρίου 1921, 48 Α', 26 Μαρτίου 1921, 13 Α', 29 Ιανουαρίου 1922, 30 Α', 2 Μαρτίου 1922, 45 Α', 27 Μαρτίου 1922, 69 Α', 9 Μαΐου 1922 και 92 Α', 16 Ιουνίου 1922: πρβλ. Αλέξανδρος Οικονόμου, *ό. π.*, σ. 202, 375, 452, 475· Γεώργιος Νιάρχος, *ό. π.*, σ. 111-183· Μαριάννα Χριστοδούλου, *ό. π.*, σ. 138-365· Να σημειώσουμε εδώ ότι ο Δραγούμης μετά το 1916 αποσύρθηκε από την ενεργό πολιτική και πέθανε τον Σεπτέμβριο του 1923: βλ. Φίλιππος Στεφ. Δραγούμης, *Ημερολόγιο: Αλεξάνδρεια 1916*, Αθήνα 1984, σ. 9-16· εφ. *Ελεύθερον Βήμα*, 19 Σεπτεμβρίου 1923.

108. Για μια περιεκτική σύνοψη της υπόθεσης, βλ. Γρηγόριος Δαφνής, *Η Ελλάδα μεταξύ δύο πολέμων 1923-1940*, τ. 1ος, Αθήνα, 1955, σ. 10-20. Για έναν πρόσφατο αναστοχασμό πάνω στο ζήτημα, βλ. Σωτήρης Ριζάς, *Το τέλος μεγάλης ιδέας: Ο Βενιζέλος, ο αντιβενιζελισμός και η Μικρά Ασία*, Αθήνα 2015, ιδίως σ. 337-349. Για το κείμενο της απόφασης του στρατοδικείου και την ανακοίνωση των εκτελέσεων, βλ. ενδεικτικά εφ. *Αθηναϊκή και Έθνος*, 15 Νοεμβρίου 1922: πρβλ. Αλέξανδρος Οικονόμου, *ό. π.*, σ. 548-607· Γεώργιος Νιάρχος, *ό. π.*, σ. 183-204· Μαριάννα Χριστοδούλου, *ό. π.*, σ. 365-383. Τα πρακτικά της δίκες δημοσιεύονταν καθημερινά στις περισσότερες εφημερίδες της εποχής (31 Οκτωβρίου-15 Νοεμβρίου 1922) και εκδόθηκαν στη συνέχεια σε τόμο από την εφ. *Πρωΐα* με τίτλο *Η Δίκη των Εξ: Τα Εστενογραφημένα Πρακτικά*, Αθήνα 1931: πρβλ. επίσης *Αι απολογίαί των θυμάτων της 15ης Νοεμβρίου 1922*, Αθήνα [1931], με εισαγωγή του παλαιού «Ίάπωνα» Χαράλαμπου Βοζίκη, ο οποίος παρέμεινε στο πολιτικό προσκήνιο κατά τη διάρκεια του Μεσοπολέμου, διετέλεσε πρόεδρος της Βουλής (1933-1935), στη συνέχεια πρόεδρος της Ε' Εθνοσυνέλευσης (1935) και πέθανε τον Ιούλιο του 1937: βλ. *Επίσημα Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Βουλής, Περίοδος Δ' - Σύνοδος Α*, Αθήνα 1934, σ. 4-5· *Επίσημα Πρακτικά των Συνεδριάσεων της Ε' Εθνικής Συνελεύσεως*, Αθήνα 1935, σ. 13· εφ. *Ελεύθερον Βήμα*, 31 Ιουλίου 1937. Ένα χρόνο νωρίτερα (τον Ιούνιο του 1936) είχε πεθάνει και ο Παναγιωτόπουλος, ο οποίος αναφέρεται ανακριβώς σε ορισμένα δημοσιεύματα (κυρίως ηλεκτρονικές αναρτήσεις) ως υπουργός επί δικτατορίας Πάγκαλου, συγχέομενος με τον υποστράτηγο Ανδρέα Παναγιωτόπουλο: βλ. Γρηγόριος Δαφνής, *ό. π.*, σ. 287· εφ. *Ελεύθερον Βήμα*, 14 Ιουνίου 1936.

δηλώθηκε κατά δραματικό τρόπο τον Νοέμβριο του 1922 όταν, ενώ συνεχιζόταν η «Δίκη τῶν Ἑξ», προτάθηκε από τον συνταγματάρχη Πλαστήρα στον Αλεξανδρή ο σχηματισμός κυβέρνησης. Αν και ο τελευταίος αναφέρει ότι αρνήθηκε, λέγοντας «δέν μοῦ εἶναι δυνατόν νά εἶμαι εἰς τήν Κυβέρνησιν κατά τήν ἐκτέλεσιν πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς Χώρας», ανέλαβε ωστόσο υπουργός Ἐξωτερικῶν στην κυβέρνηση Γονατά, λίγες ἡμέρες μετά την ἐκτέλεση.¹⁰⁹

Ο Θεμιστοκλής Σοφούλης, με αφορμή τον θάνατο του Εμμανουήλ Ρέπουλη τον Μάιο του 1924, αναφερόμενος στη δράση της ομάδας των «Ἰαπώνων», ισχυρίστηκε ότι με τον αγώνα εκείνο «συντέλεσε κυριώτατα εἰς μίαν πνευματικὴν ἐπανάστασιν, ἐκδηλωθεῖσαν μέ ἀκάθεκτον ὁρμὴν κατὰ τῆς πολιτικῆς διαφθορᾶς καὶ τοῦ ἐθνικοῦ μαρασμοῦ, ἐπανάστασιν ἢ ὁποῖα διήνοιξε νέας ἀπόψεις, ἐδημιούργησε νέας ἠθικὰς ἀξίας, ἔσπειρεν ἄφθονον τόν σπόρον τῶν νέων ἰδεῶν, ἔδωκεν εἰς πᾶσαν κατεύθυνσιν ἰσχυράν ὥθησιν πρὸς τήν πρόοδον καὶ τόν πολιτισμόν καὶ ἐνέπνευσε εἰς τόν Ἑλληνικόν λαόν τήν θέλησιν πρὸς μίαν νέαν ζωὴν» και κατέστη «ὁ πνευματικὸς πρόδρομος τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1909».¹¹⁰

109. Βλ. Απόστολος Αλεξανδρῆς, *ὁ. π.*, σ. 67-68· Η πιθανή συγκρότηση κυβέρνησης υπό τον Αλεξανδρή είχε διαρρεύσει και στον τύπο· βλ. ενδεικτικά εφ. *Πατρίς*, 12 Νοεμβρίου 1922. Αλλά και η εν συνεχεία υπουργοποίησή του είχε ανεπισίμως ανακοινωθεί ήδη από τις 12 Νοεμβρίου, την επομένη όμως έγινε γνωστό ότι «ὁ ὑπουργός τῶν ἐξωτερικῶν κ. Ἀλεξανδρῆς θά ὀρκισθῆ τήν προσεχῆ Πέμπτην καθόσον σήμερον δέν ἠδυνήθη νά παραστῆ εἰς τήν ὀρκωμοσίαν λόγω καλύματός τινος»· βλ. ενδεικτικά εφ. *Αθηναϊκή*, 13-14 Νοεμβρίου 1922, εφ. *Ελεύθερον Βήμα*, 28 Νοεμβρίου 1922· πρβλ. ΦΕΚ 247 Α', 28 Νοεμβρίου 1922. Σημειωτέον ὅτι ο Αλεξανδρῆς συνέχισε την πολιτική του δράση και μεταπολεμικά, ιδρύοντας το Μεταρρυθμιστικό Κόμμα με το οποίο ἔλαβε μέρος στις ἐκλογές του 1946, στο πλαίσιο της Ἡνωμένης Παρατάξεως Ἐθνικοφρόνων (συνασπισμός βασιλοφρόνων) και ἐξελέγη βουλευτής, ἐνώ συμμετείχε και στις κυβερνήσεις Κωνσταντίνου Τσαλδάρη (1946-1947) και Δημητρίου Μαζιμου (1947). Πέθανε τον Απρίλιο του 1961· βλ. Γενική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος, *Αποτελέσματα των βουλευτικῶν ἐκλογῶν τῆς 31ης Μαρτίου 1946*, Αθήνα 1947, σ. 37· Ηλίας Νικολακόπουλος, *Κόμματα και βουλευτικῆς ἐκλογές στην Ελλάδα 1946-1964: Η ἐκλογικὴ γεωγραφία των πολιτικῶν δυνάμεων*, Αθήνα 1985, σ. 132· εφ. *Ελευθερία*, 13 Απριλίου 1961.

110. Βλ. εφ. *Εμπρός*, 20 Μαΐου 1924.

Abstract

**THE “GROUP OF THE JAPANESE”.
THE FINAL ATTEMPT TO DEAL WITH THE CRISIS OF THE POLITICAL
SYSTEM FROM WITHIN BEFORE THE MOVEMENT OF 1909**

This paper examines the case of a small and short-lived Greek parliamentary group, exotically nicknamed the “Japanese”, which emerged during the political, financial and social turmoil of the early 1900s. It consisted of seven well-educated and eloquent members, who criticized heavily the “corrupted old policies” and proposed radical reforms in various fields. They never managed, nonetheless, to become a genuine party with widespread appeal and to put their ideas into practice. Their not-so-glamorous dissolution, after only two years of action, illustrated vividly the incapacity of the political establishment to regenerate itself from within; yet they are considered as the forerunner of the inevitable reforms which were eventually to be adopted by the upcoming “Goudi coup” of 1909. The ex-Japanese distinguished themselves afterwards, all assuming ministerial duties and three of them becoming prime ministers, with fatal consequences though for the two of the latter (as you will see if you learn Greek and read my article).

